

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Follow the Money

-tillgångsinriktad brottsbekämpning på narkotika- området

Handelshögskolan i Göteborg.
Institutionen för Juridik.
Tillämpningsuppsats på Jur. Kand. -
programmet, 30 hp.
Av: Herman Galle
Handledare: Gösta Westerlund

Förord

Att skriva uppsats är som bekant både slitsamt och lärorikt. Ofta finner man att uppsatsen lever lite grann sitt eget liv och att den likt en levande organism förändrar sig i takt med att den växer. På samma sätt förhåller det sig med denna uppsats. Från tidiga tankar om allmän brottsbekämpning och prevention till bekämpande av grov organiserad brottslighet vidare till en avsnävning till att enbart behandla narkotikabrottslighet. Härifrån väcktes tankar kring hur man bäst kommer åt denna typ av brottslighet och det nyfunna intresset från samhällets sida att "follow the money." Således kom uppsatsen att handla om kriminella ekonomiska strukturer och juridiska verktyg för att slå sönder dessa.

En granskning av den nya lagstiftningen kring utvidgat förverkande tedde sig därför naturlig och tanken var att jag skulle granska hur myndighetssamverkan skedde kring den operativa implementeringen av denna reglering. Efter försiktig sondering stod det klart att myndigheter som skatteverket, kronofogden och försäkringskassan m.fl. inte riktigt hade något att säga om denna lagstiftning utan att man agerade utifrån direktiv från åklagarna som drev fallen kring utvidgat förverkande.

Nu började alltså en jakt på åklagare som hade erfarenhet på detta område. Detta var också lättare sagt än gjort då praxis på området till en början var dåligt utvecklad. Efter hand växte dock praxis sakteligen fram och därigenom åklagare som kunde uttala sig om hur regleringen fungerade i verkligheten. Det var verkligen intressant att befinna sig i nuet och diskutera förverkande med åklagare som hade fallen framför sig på bordet. Några gånger tackade åklagarna till och med mig för hjälp med rättsfall och en åklagare som drivit två fall själv frågade mig vad som egentligen gällde på ett visst område.

Jag vill tacka alla som har fört denna uppsats framåt och speciellt alla åklagare som tagit sig tid för intervjuer under pauser i huvudförhandlingar och i andra stressade situationer. Den bild av trötta, bittra åklagare jag hade innan denna uppsats har verkligen fått stryka på foten. Jag vill även tacka min handledare Gösta Westerlund som trodde på min idé till uppsats när jag i en trevande början knappt trodde på den själv.

Tack även till min fru Josefina och min lille pojke Åke som knappt upplevt något annat av pappa än en ryggtavla framför en dator den senaste tiden. Det får bli ändring på det nu!

1	Inledning.....	1
2	Syfte.....	1
3	Metod.....	1
4	Frågeställningar.....	2
5	Avgränsningar.....	2
6	Varför skall samhället förverka kriminellas tillgångar?.....	3
7	Narkotika.....	4
7.1	Beskrivning av narkotikahandlingen.....	4
7.2	Åtgärder mot narkotikabrottsligheten.....	6
8	Förverkande.....	9
8.1	Särskild rättsverkan av brott.....	9
8.2	Vanligt förverkande.....	10
8.3	Utvidgat förverkande.....	12
8.4	Generellt om förverkande.....	14
8.5	Förvar och Kvarstad.....	15
8.6	Beslag.....	18
9	Förverkanderegleringen i Norge, Danmark och Finland.....	18
10	Sanktionsavgifter, företagsbot, verkställighet och sekretess.....	20
11	Praxis kring utvidgat förverkande.....	21
11.1	Södertörnsfallet 1.....	22
11.2	Södertörnsfallet 2.....	23
11.3	Karlstadfallet.....	24
11.4	Göteborgsfallet 1.....	24
11.5	Göteborgsfallet 2.....	25
11.6	Malmöfallet 1.....	26
11.7	Malmöfallet 2.....	27
11.8	Gävlefallet.....	27
12	Analys av praxis.....	28
13	Reflektioner från fältet.....	30
13.1	Kammaråklagare Hans-Jörgen Hanström vid internationella åklagarkammaren i Stockholm.....	31
13.2	Hans Ihrman vid Ekobrottsmyndighetens brottsutbytesenhet.....	32
13.3	Ekoåklagare Roger Waldenström vid åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Stockholm.....	34
13.4	Chefsåklagare Katarina Johansson-Welin vid regionala underrättelsecentret (RUC) i Stockholm.....	35
13.5	Kammaråklagare Christer Sammens vid åklagarkammaren i Gävle.....	36
13.6	Kammaråklagare Stefan Wessberg vid åklagarkammaren i Karlstad.....	37
13.7	Kammaråklagare Kristina Ehrenborg-Staffas vid Internationella åklagarkammaren i Göteborg.....	38
13.8	Kammaråklagare Jerker Asplund vid Södertörns åklagarkammare.....	40

13.9 Kammaråklagare Jan Pernvi vid Malmö åklagarkammare.....	41
13.10 Kammaråklagare Johan G Delin vid Uppsala åklagarkammare.....	42
13.11 Bengt-Olof Berggren vid Göteborgs stads samverkansprojekt mot organiserad brottslighet.....	44
13.12 Thomas Ekman vid Svenska narkotikapolisföreningen.....	44
14 Analys av praktiska möjligheter och problem.....	45
15 Framåtblick.....	47
15.1 Tillgångsinriktad brottsbekämpning i framtiden.....	47
15.2 Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten	48
15.3 Penningtvättsdirektivets genomförande.	51
15.4 Aktionsgruppsverksamhet.....	52
16 Avslutande diskussion	53
17 Sammanfattning.....	57
Källförteckning	59
Bilaga 1 - Brås exempel på tillgångsinriktad brottsbekämpning	
Bilaga 2 - Folkpartiets åtgärdsförslag	
Bilaga 3 - Åtgärdskort "Dold äganderätt"	
Bilaga 4 – Åtgärdskort "Spaning/Husrannsakan"	

1 Inledning

Brottsbekämpningen i Sverige har länge fokuserat på de fysiska personerna bakom brotten. Begrepp som individualprevention, allmänprevention och vedergällning har alla tagit sikte på fysiska personer. Det är den enskilde som skall påverkas att ändra sitt beteende genom att exempelvis sitta i fängelse och det är enskilda som skall förmås avhålla sig från brott genom det statuerade exemplet och det är de fysiska personer som blivit förorättade genom brottet som skall känna att vedergällning skett. För många typer av brott är detta kanske en fungerande och bra lösning. Om än långt ifrån perfekt. Det kan givetvis sägas hur mycket som helst om kriminalvård, återfallsfrekvenser, rehabilitering och om hur vi skall straffa missdådare men det är inte fokus för den här uppsatsen.

Istället skulle jag vilja lyfta fram drivkraften bakom många av de grövre brott som begås idag, *nämligen pengarna*. Vid en "vanlig" misshandel har pengar oftast ingenting med saken att göra men vid narkotikahandling, rån, smuggling, trafficking, ekonomisk brottslighet o.s.v. är det ofta den största drivkraften. Att då fokusera enbart på den kriminelle, och inte på de pengar han "dragit in", riskerar att leda fel.

2 Syfte

Meningen med denna uppsats är alltså att utreda dels vilka metoder som juridiskt står till samhällets förfogande för att jaga kriminellas tillgångar dels hur dessa fungerar i praktiken och hur de kan förfinas. Meningen är också att utreda vilka praktiska möjligheter som finns för samarbete inom såväl som mellan olika myndigheter. Tonvikt kommer att läggas på ekonomisk vinning här rörande från narkotikabrottslighet.

3 Metod

Detta syfte skall uppnås genom en grundläggande utredning av rättsläget med tillämpande av sedvanlig juridisk metod, innefattande studier av lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. Syftet skall också uppnås genom att personer insatta i förverkandefrågan intervjuas angående de praktiska möjligheterna att jaga pengar både genom den enskilda myndigheten och genom samarbete

med andra myndigheter. Jag kommer främst att intervjua företrädare från olika delar av åklagarmyndigheten.

4 Frågeställningar

De frågeställningar jag tänkt penetrera är allmänt hållna och lyder: Vilka juridiska möjligheter finns det att jaga och konfiskera narkotikabrottslingars tillgångar? Vilka möjligheter finns det att praktiskt utnyttja dessa rättsmedel ur ett åklagarperspektiv? Vilka möjligheter finns för samarbete mellan myndigheter? Vad görs idag på detta område och vad kan göras i framtiden?

5 Avgränsningar

Min uppsats behandlar förverkanden enligt brottsbalken (BrB) 36:1 och 36:1b och de tvångsmedel som är knutna till dessa. Övriga förverkanden enligt BrB 36:2-4,7 kommer bara kortfattat att beröras.

Jag kommer ej heller behandla förvaltningsrättsliga sanktionsavgifter i någon vidare omfattning men kommer ändå redogöra för dessa på en grundläggande nivå då dessa i viss mån liknar förverkanden och ibland används istället för förverkanden.

Vidare fokuserar jag på brottsutbyte härrörande från narkotikabrottslighet och kommer endast att snudda vid utbyte från annan brottslighet.

Vad gäller intervjuerna kommer främst representanter från åklagarmyndigheten att intervjuas och personer från andra myndigheter kommer endast konsulteras upplysningsvis.

Vidare siktar jag in mig på samverkan och brottsbekämpning inom Sveriges gränser och berör samverkan internationellt endast flyktigt.

Uppsatsen behandlar vidare teoretiska och praktiska möjligheter att förverka utbyte av brott. Jag kommer ej gå in på frågor huruvida förverkande är förenligt med grundläggande rättsprinciper såsom exempelvis rättssäkerhet och förbudet mot dubbelbestraffning.

Vad gäller de rättsfall som presenteras gör jag inte anspråk på att presentera en uttömmande uppställning av hittills avdömda mål. Dock tror jag mig, efter att ha intervjuat ett flertal insatta personer, ha funnit de flesta hittills avdöm-

da fallen och gjort mig en så god bild av området som i nuläget låter sig göras. Genom arbete som korrespondent för en juridisk nyhetsbyrå har jag också gått igenom samtliga hovrättsavgöranden avkunnade av Svea Hovrätt, Göta Hovrätt, Hovrätten för västra Sverige och Hovrätten över Skåne och Blekinge vilket innebär att jag fångat upp i stort sett alla förverkandedomar som avkunnats av överrätterna hittills. Det senast rättsfallet som behandlas i denna uppsats är från 25 februari 2009 och efter detta datum har inte aktivt eftersökts nya fall.

6 Varför skall samhället förverka kriminellas tillgångar?

Genom att förverka pengar härrörande från kriminell verksamhet och driva in dessa till staten skulle mycket vara vunnet rent ekonomiskt. Om bara en bråkdel av de kriminella pengar förverkades som är i omlopp skulle det röra sig om stora summor. Pengar som skulle kunna användas på ett bättre sätt i samhället.

Men nu är det inte de förverkade pengarna i sig som skulle utgöra den stora vinsten utan bekämpandet av omfattande brottslig verksamhet med allt vad det innebär av människor i utanförskap, allmänna kostnader för rättsväsendet och enskilt socialt lidande.

Om inte samhället arbetar tillgångsinriktat riskerar vi också att hamna i en situation där vi i det närmaste uppmuntrar till ett tänkande där den intagne kan räkna ut sin timlön för att sitta på anstalt. Med förhållandevis låga straff i Sverige riskerar vi att hamna i en situation där denna timlön kan bli ganska hög.

Förutom det uppenbart stötande i att kriminella kommer ut i samhället efter avtjänat straff och lever lyxliv så underlättas dessutom nyrekryteringen av unga. Om den tillgångsinriktade brottsbekämpningen bedrevs mer effektivt skulle yrkeskriminella inte längre med samma enkelhet kunna framhäva sina pengar och kapitalvaror. Det blir ju inte lika roligt om kronofogden är där och mäter ut dem när man använder dem.

Till detta kommer att återomsättningen av pengar härrörande från kriminell verksamhet blir svårare och att finansieringen av planerad kriminalitet därmed skulle bli dyrare. Brott handlar som mycket annat om inkomster och ut-

gifter och ju högre utgifter desto mindre incitament att begå brott. Brott skulle helt enkelt inte löna sig.

Pengar härrörande från kriminell verksamhet ligger dessutom sällan och vilar utan återinvesteras oftast snabbt i nya lukrativa brott. Antingen i rent kriminella sammanhang eller också i företag som ligger i gråzonen mellan det legala och det illegala. Dessa pengar riskerar att allvarligt störa många marknader med än större kostnader för samhället som följd.

7 Narkotika

7.1 Beskrivning av narkotikahandlingen

Narkotikahandlingen i Sverige har under de senaste 100 åren gått från relativ småskalighet och användande för personligt bruk till storskalighet och företagsliknande strukturer. Från 60-talet och framåt har narkotikan varit en del av den organiserade brottsligheten och därigenom också ett stort samhällsproblem.¹ Brukandet och hanterandet har också omgärdats av olika försök från samhället till reglering och kriminalisering.² Även om narkotikahandlingen idag är helt kriminaliserad i alla led står det ändå klart att den bedrivs i stor skala och omsätter stora summor pengar.

I rapporten *Vart tog alla pengarna vägen*³ behandlar brottsförebyggande rådet (Brå) narkotikamarknaden ur ett företagsperspektiv. Brå har i ett flertal rapporter försökt kartlägga kriminell ekonomihantering för att kunna utveckla metoder att konfiskera pengar från kriminell verksamhet inom ramen för arbetsupplägget "follow the money" (se mer nedan)

Brå konstaterar att den övervägande delen av försäljningen av narkotika sker på kredit, både vad gäller försäljning till brukarledet och mellan leverantörer och distributörer. Det är sällan det finns kontanta buffertar och de som sitter på stora partier narkotika gör sig helst av med dessa fortast möjligt. Ibland genom att ge dåliga krediter. Informella kreditupplysningssystem finns genom ryktesspridning men fungerar som regel dåligt. Eftersom narkotikamarknaden ser ut som den gör händer det ofta att krediter inte återbetalas. Detta på

¹ Ideskript nr 18, Brå, s 16

² Se Hartelius för en narkotikapolitisk tillbakablick.

³ Brå 2007:4

grund av stölder, beslag och att samhället ingriper mot fysiska personer med långa fängelsestraff eller tvångsvård som följd. Indrivning av narkotikaskulder förekommer men mestadels på fredlig väg för att inte dra till sig uppmärksamhet. Sammantaget kan sägas att inkomsterna från narkotikahantering kan vara stora men att det också kan sluta med stora skulder och ekonomiska bakslag för den enskilde entreprenören. Det är ofta oreda i kreditsystemet och betalningsströmmarna.⁴

Eftersom narkotikahantering i alla led är kriminaliserad och eftersom narkotikabrott ligger högt i straffskalorna bygger all verksamhet på förtroende. Detta leder i sin tur till att verksamheten inte kan växa sig hur stor som helst. Med fler personer inblandade och hantering av större summor pengar ökar risken för upptäckt och riskerna för stölder och angiverier både utifrån och från de egna leden. Ju fler kockar desto sämre soppa.⁵

Narkotikahantering medför också höga kostnader för säkerhet. Brå visar i sin rapport på flera utgiftsposter som man kanske inte i första hand tänker på. Förutom de störningsmoment som samhället skapar handlar det om stölder och svinn i den egna organisationen, priskonkurrens, våld och angiveriverksamhet från konkurrenter och partier som hanteras fel och förstörs. Narkotikaentreprenören måste kanske också agera även om faran inte är reell genom att avbryta kontakter och uppdrag, dumpa narkotika, anlita "säkerhetspersonal" och mellanhänder samt, rea ut partier eller, som tidigare sagts, bevilja dåliga krediter.⁶

De illegala pengar som narkotikan genererar hamnar förr eller senare i det legala samhället. Brå menar att det kan vara en fördel för narkotikaentreprenörerna att försöka smälta in i det legala samhället istället för att gå under jorden. Men genom att använda sig av legala transportörer, vanliga banksystem och investeringar i legala verksamheter lämnas också spår som samhället kan använda för att komma åt hanteringen. Den största delen av narkotikavinsterna spenderas därför på lyxvaror som går att köpa kontant såsom smycken, kläder, klockor, krognotor, resor, hemelektronik och bilar.⁷

⁴ Brå 2007:4 s 138

⁵ Brå 2007:4 s 139

⁶ Brå 2007:4 s 139

⁷ Brå 2007:4 s 141

Brå konstaterar att penningtvättsverksamheten på narkotikamarknaden är relativt småskalig men att den tvätt som ändå förekommer sker i form av att den kriminelle försöker ge sken av att pengar är legala genom köp av vinstbongar, upptaganden av lån och genom upprättande av arvs-/gåvohandlingar. Brå konstaterar att penningtvätt, när den förekommer, återfinns i högre utsträckning vid rån, trafficking, vapenhandel, smuggling av bilar/alkohol/cigaretter och kanske främst vid ekonomisk brottslighet.⁸

Vad gäller risken för att illegala pengar pumpas in i den legala marknaden med snedvriden konkurrens och korruption som följd anser Brå inte att dessa risker skall överdrivas. Enligt rapporten är det dels ganska dyrt att tvätta pengar och de legala företag som grundas har inte heller penningtvätt som huvudsyfte. Det verkar snarare som om entreprenörerna håller narkotikahandlingen och det legala företagandet åtskilt för att inte smutsa ner en legal verksamhet som man i framtiden vill kunna övergå till helt.⁹

Brå konstaterar vidare att det är svårt att livnära sig på enbart narkotikahandling och att många av dessa aktörer har sidoinkomster från rån, annan smuggling, stölder, häleri, utlåningsverksamhet och ekonomisk brottslighet. Vissa entreprenörer arbetar svart och andra har mer eller mindre legala inkomster från främst bygg-, restaurang- och städbranschen. Vissa utnyttjar samhällets trygghetssystem. På det hela taget anser Brå att det är svårt att tjäna stora pengar på narkotika.¹⁰

7.2 Åtgärder mot narkotikabrottsligheten

Vad föreslår då Brå för åtgärder för att störa narkotikahandlingen och för att komma åt att konfiskera de värden den genererar? Till att börja med konstaterar Brå att det finns goda skäl att rikta in sig på pengarna. Eftersom narkotikahandling bedrivs i verksamhetsform snarare än genom enskilda aktörer hjälper det inte mycket att låsa in en enskild aktör. Pengarna, narkotikaparterna och kontakterna finns kvar på utsidan för en lämplig ersättare att ta sig an. Det är först när pengarna, och framförallt möjligheten till konsumtion, tas bort ur ekvationen som narkotikahandlingen generellt blir ointressant.

⁸ Brå 2007:4 s 63, 76

⁹ Brå 2007:4 s 143, Se även Brå-rapporterna *Narkotikabrottslighetens organisationsmönster* (2005:11) samt *Narkotikadistributörer* (2007:7) för ytterligare fördjupning kring narkotikabrottsligheten

¹⁰ Brå 2007:4 s 142

Brå tar upp elva områden för de rättsvårdande myndigheterna att utgå från vid brottsbekämpning på narkotikaområdet.¹¹

- Narkotikamarknaden som kreditekonomi
- Narkotikamarknaden som förtroendeekonomi
- Användandet av det legala samhället
- Hemlighållandet av huvudlagren
- De kriminellas vilja att hålla sig borta från narkotikan men nära pengarna
- Förekomsten av penningtvätt
- Konsumtionsspaning
- Sambandet mellan vapen och narkotikabrottslighet
- Problem och möjligheter rörande "Follow the money"
- Risken för korruption
- Lönar sig brott?

Utifrån dessa områden sammanfattar Brå vad som kan göras för att komma åt narkotikabrottsligheten.

Brå konstaterar att eftersom det handlar om en kreditekonomi så kan även förverkanden av små summor långt ner i leden leda till turbulens och störningar i betalningsströmmarna som gör att kostnaderna längre upp fortplantas exponentiellt och leder till risktagande som gör att hanteringen i större utsträckning kommer upp till ytan.¹²

Vad gäller förtroendeaspekten anser Brå att myndigheterna bör lägga kraft på att bearbeta de kriminella som av olika anledningar känner sig svikna och exempelvis satta i skuld för att få tillgång till information och värva informatörer.¹³

Eftersom de illegala transaktionerna alltid sätter spår även i de legala systemen kan en framkomlig väg vara att till exempel specialgranska och databehandla resmål, resmönster och produktinköp för att hitta avvikelser. Samarbeta med exempelvis resebyråer kan ske genom att dessa kan rapportera avvikande beteenden som udda resmål, resor över dagen och kontantbetalningar.¹⁴

¹¹ Brå 2007:4 s 149 f

¹² Brå 2007:4 s 151

¹³ Brå 2007:4 s 152

¹⁴ Brå 2007:4 s 153 f

Då huvudlagren av narkotika representerar stora belopp och då beslag och förverkanden av dessa får allvarliga konsekvenser i den narkotikabaserade kreditekonomin borde myndigheterna fokusera på att komma åt dessa. Kartläggningen visar på att både stora mängder narkotika och pengar förvaras av personer med ett fläckfritt yttre men som de kriminella ändå hyser stort förtroende för som nära släkt och vänner. Insatser borde därför riktas inte bara mot de känt kriminella utan också mot deras närmaste förgreningar in mot det legala samhället.¹⁵

Enligt rapporten förekommer knappt någon egentlig penningtvätt av narkotikapengar. Dels sker hanteringen oftast på kredit och dels spenderas de pengar som finns på överdådig konsumtion med hjälp av kontanta medel. Brå lyfter också fram ointresset från svenska myndigheter att jaga pengarna som en orsak. Penningtvätt behövs alltså inte eftersom det legala samhället inte bryr sig om var pengar kommer ifrån och hur de används. Investeringar utomlands anses vara särskilt oproblematiske. Den förhållandevis oförsiktiga hanteringen av kriminella pengar kan användas i brottsbekämpningen och på sikt kommer behovet av penningtvätt då att öka vilket i sin tur skulle medföra högre kostnader för narkotikaentreprenörerna.¹⁶

Sammankopplat med detta är Brås förslag på lösning att särskild konsumtionsspaning skall inrättas. Narkotikaentreprenörerna lever för pengarna och även den mest försiktige vill då och då skörda frukterna av sitt "arbete." Genom samkörning av bl. a. skatteverkets och försäkringskassans register och samverkan med juvelerare, krögare och bilförsäljare kan små inkomster ställas mot stora utgifter för konsumtion vilket indikerar att kriminella pengar finns att förverka.¹⁷

Brå framhåller kopplingen mellan narkotikahandling och vapenfascination. Även om vapen och våld sällan används så finns de där som extra säkerhet och statusmarkörer. Genom att rikta uppmärksamhet mot vapeninnehav och rörelsemönster för vapen kan också narkotikahandling upptäckas. Misstänks vapeninnehav kan exempelvis husrannsakan företas där man kan "snubbla" över narkotika och pengar.¹⁸

¹⁵ Brå 2007:4 s 154 ff

¹⁶ Brå 2007:4 s 156 f

¹⁷ Brå 2007:4 s 157 f

¹⁸ Brå 2007:4 s 158

Devisen "follow the money" ter sig enkel och självklar men innebär också stora problem för myndigheterna. Rutinartade metoder är det som främst måste till såväl inom myndigheter som mellan myndigheter (och länder). Det låter självklart men samverkan mellan polisen/åklagarna/domstolarna å ena sidan och skatteverket/försäkringskassan/kronofogdemyndigheten å andra sidan måste bli bättre. Brå förutspår att ekonomer, i större utsträckning, kommer att efterfrågas även inom de myndigheter som idag inte sysslar huvudsakligen med ekonomi. Ekobrottsmyndigheten kan också komma att samverka i högre grad med andra myndigheter. Även om de kriminella kommer anpassa sig efter myndigheternas nya metoder kan högre utgifter för narkotikahandlingen då påräknas.¹⁹

Med vassare verktyg mot narkotikahandlingen kan också försöken att muta myndighetspersonal komma att öka. Detta gäller främst poliser, tulltjänstemän och anställda inom kriminalvården. Öppet arbetsklimat och intern tillsyn förordas.²⁰

Brå framhåller avslutningsvis att det är relativt svårt att tjäna stora pengar på narkotikahandel. Storskalig hantering gör att utgifterna och upptäcktsrisken ökar. Den höga prioritering av bekämpande av narkotikabrott som redan nu finns från samhällets sida gör att de flesta narkotikaentreprenörer räknar med att förr eller senare tillbringa tid i fängelse. Den stress detta medför leder till eget kostsamt missbruk och närmast panikartad konsumtion. Dessa poster ses av många i Brås intervjumaterial som utgifter för verksamheten snarare än som konsumerande av vinst. Den faktiska vinst som kvarstår efter detta är relativt liten och flyktig.²¹

8 Förverkande

8.1 Särskild rättsverkan av brott

Förverkande är till skillnad från böter, fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn och särskild vård ingen brottspåföljd utan utgör särskild rättsverkan av brott. Detta gäller enligt BrB 1:3,8 både vanligt förverkande och utvidgat förverkande. Andra typer av särskild rättsverkan av brott är exempelvis avgift till

¹⁹ Brå 2007:4 s 159 f

²⁰ Brå 2007:4 s 160

²¹ Brå 2007:4 s 160 f

brottsofferfonden, utvisning ur landet, företagsbot och återkallelse av körkort.²²

Det är viktigt att hålla isär straff från särskild rättsverkan av brott. Straffen har som huvudsyfte att verka repressivt medan särskild rättsverkan av brott kan sägas ha mer karaktären av att vara reparativa, dvs ha mer som syfte att återställa den ursprungliga ordningen.²³ För den som fälls till ansvar kan dock ett skadestånd eller ett förverkande ibland vara ett värre straff än exempelvis fängelse och enligt Jareborg m.fl. har åtminstone förverkandet och företagsboten en straffrättslig karaktär.²⁴ Gränsen mellan straff och rättsverkan av brott är således inte alltid så skarp som man kan tro.

8.2 Vanligt förverkande

Reglerna om förverkande återfinns i BrB kap 36. Förverkande av utbyte av brott och av ersättning för kostnader i samband med brott skall enligt 36:1 ske om det ej är uppenbart oskäligt. Från 36:1 görs även en hänvisning till specialstraffrätten under förutsättning att det för brottet är föreskrivet minst ett års fängelse. Hänvisningen riktar sig främst mot de fyra s.k. centrala specialstraffrättsliga lagarna²⁵; narkotikastrafflagen (NSL), smugglingslagen (SSL), skattebrottslagen (SBL) och trafikbrottslagen (TBL). Hänvisningen till specialstraffrätten innebär att utbyte även av dessa brott kan förverkas om fängelse minst ett år ingår i straffskalan.

I flera av de specialstraffrättsliga bestämmelserna finns egna förverkanderegler som enligt 36:1 st. 2 har företräde framför den mer generellt hållna regleringen i 36 kap. Till exempel kan förverkande av smuggelgods eller dess värde, utbyte av brott, ersättning för kostnader i samband med brott samt hjälpmedel vid brott ske även med stöd av 16-17 §§ SSL.²⁶ I 13a § SBL uttrycks särskilt att förverkande enligt BrB 36:1 ej får ske. Enligt 7 § TBL kan fordon förverkas som en preventiv åtgärd för att förhindra bland annat framtida olovliga körningar och rattfylleribrott.²⁷ Enligt 6 § NSL kan även brott där straffskalan inte uppgår till 1 år vara förverkandegrundande och utbyte och hjälpme-

²² Jareborg m.fl. s 14

²³ Wennberg s 12 f

²⁴ Jareborg m.fl. s 15

²⁵ Zila s 11

²⁶ Zila s 44

²⁷ Zila s 20

del, alternativt dessas värde kan förverkas.²⁸ Ovanligt nog är det det illegala värdet som skall uppskattas vid förverkande som har sin grund i narkotika-brottslighet.²⁹

Vad som kan förverkas enligt 36:1 är både pengar och egendom som utgjort utbyte av brott men även det som trätt i stället för detta utbyte och till och med avkastning på utbytet eller det som trätt istället för avkastningen enligt 36:1c. Det spelar alltså ingen roll i hur många led transaktioner har skett eller vad det är för typ av egendom som i slutändan förverkas.³⁰ Om det är det ursprungliga utbytet som förverkas skall nettoutbytet förverkas. Om däremot det ursprungliga utbytet har övergått i något annat kan detta förverkas i sin helhet. Om aktier köps för utbytet och ger avkastning, om pengar görs räntebärande eller om lotter köps och ger vinst kan alltså hela vinsten förverkas.³¹ Dock får inte den hos vilken förverkandet sker göra "avdrag" om utbytet har förvaltats dåligt och sjunkit i värde.³²

En skälighetsbedömning skall alltid göras vid förverkande där bland annat skadeståndsskyldighet i anledning av ursprungsbrottet kan spela in. Ter sig förverkandet uppenbart oskäligt kan rätten underlåta att förverka. Även partiella förverkanden är möjliga.³³

Enligt 36:2 kan även sakförverkande ske av egendom som har använts som hjälpmedel vid brott eller som varit avsedd att användas som hjälpmedel om brottet har fullbordats eller utgjort straffbart förstadie till brott. Även värdet förverkande får ske istället för ovan nämnda egendom om egendomen inte kan återfinnas eller det anses oskäligt tungt att förverka hela egendomen. Man skall dock komma ihåg att nyckelorden i denna reglering är *får förklaras förverkad* och att syftet är att förebygga brott och att värdeförverkanden därför torde vara sällsynta. Även 36:2 hänvisar till specialstraffrätten på samma premisser som 36:1.

Enligt 36:3 kan även utpräglade brottsverktyg förverkas genom sakförverkande. Denna typ av förverkande är dock av mindre intresse för denna uppsats.

²⁸ Zila s 59 f

²⁹ Jareborg m.fl. s 58

³⁰ Dahlström m.fl. s 493

³¹ Jareborg m.fl. s 57, Dahlström m.fl. s 493

³² Dahlström m.fl. s 493

³³ Not 1404 Karnov BrB

Enligt 36:4 kan ekonomiska fördelar som uppkommit genom brott i utövningen av näringsverksamhet förverkas. Brottsbalksbrott och brott enligt speciallagstiftningen. Även här skall en skälighetsbedömning göras men förverkande kan underlåtas om det framstår som *oskäligt* att förverkande skall ske till skillnad mot 36:1-2 där det krävs att förverkande är *uppenbart oskäligt* för underlåtenhet. Kan bevisning om värdet svårligen, eller inte alls, föras får en skönsmässig uppskattning av värdet göras enligt 36:4 st.3. Ekonomisk vinning kan i teorin förverkas även utan att näringsidkaren haft kännedom om den brottsliga verksamheten.³⁴ Även juridiska personers tillgångar kan förverkas.³⁵

Det är åklagaren som yrkar på förverkande och brottmålsdomens rättskraft omfattar även förverkandet eller ett uteblivet yrkande om sådant.³⁶ Detta innebär alltså att det är viktigt att få med yrkandet om förverkande vid prövningen av brottet eftersom detta annars förfaller på grund av res judicata.

Sammanfattningsvis kan sägas att förverkande kan göras i fyra fall. Vid näringsverksamhet som värdeförverkande; vid påträffandet av typiska brottsverktyg som sakförverkande; vid påträffande av hjälpmedel vid brott som både sak- och värdeförverkande och slutligen och mest relevant för den här uppsatsen som sak- och värdeförverkande vid utbyte av brott. Då krävs enligt 36:1 förutom vinning också att egendomen kan knytas till ett visst brott och att det vanliga straffrättsliga beviskravet *styrkt* är uppfyllt.

8.3 Utvidgat förverkande

2005 klubbade EG-rådet igenom det s.k. förverkanderambeslutet³⁷ där det fastslogs att medlemsstaterna skulle skärpa reglerna för när förverkande skall kunna ske.

Som en följd av rambeslutet tog riksdagen den 1 juli 2005 det första steget mot en harmonisering genom tillskapandet av BrB 36:1 st.2 samt BrB 36:2 st.4 vilket innebar att förverkandereglerna i BrB även skall omfatta specialstraffrätten om fängelse i mer än ett år är föreskrivet för brottet.³⁸

³⁴ Not 1427 Karnov BrB

³⁵ Se NJA 1983 s 570

³⁶ Jareborg m.fl. s 55

³⁷ 2005/212/RIF

³⁸ Prop. 2004/05:135 föregick lagstiftningen

1 juli 2008 togs det sista steget för ett uppfyllande av rambeslutet. Möjligheterna till så kallat utvidgat förverkande införlivades då i svensk rätt genom BrB 36:1b. Regleringen av utvidgat förverkande är subsidiär till 36:1 och annan reglering av utbytesförverkande.

Huvudtanken är att den egendom som kan förverkas genom utvidgat förverkande ej längre med full bevisning skall behöva knytas till ett visst enskilt brott.³⁹

Om det för ett visst brott är föreskrivet fängelse i 6 år eller mer och brottet har varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte skall om någon döms för detta brott förverkande av egendom ske om det är *klart mera sannolikt* att egendomen utgör utbyte av brott än att så inte är fallet.

För att brottet skall vara förverkandeutlösande krävs alltså att brottet har varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte. Faktisk vinning måste inte ha skett utan brottet kan vara antingen 1. straffbart enbart om vinning skett, 2. av sådan beskaffenhet att det i det enskilda fallet gett eller haft förutsättningar att ge utbyte, 3. av sådan karaktär att brottet typiskt sett ger utbyte.⁴⁰

I 36:1b st.2 finns dessutom en brottskatalog med fler förverkandeutlösande brott oavsett straffskala. Brottet måste dock fortfarande vara av beskaffenhet att kunna ge utbyte. Här räknas olika typer av människohandel, koppleri, ocker, olovlig befattning med falska pengar, dubbleri, narkotikabrott, dopningsbrott, narkotikasmugglingsbrott och människosmugglingsbrott upp.

Lagstiftaren "uppfann" i och med 36:1b också ett nytt sänkt beviskrav genom att egendom skall förverkas om det är *klart mera sannolikt* att den utgör utbyte av brottslighet än att så inte är fallet. Detta beviskrav kan sägas ligga mellan bevisnivåerna *sannolikt* och *ställt utom rimligt tvivel*. Detta innebär att påståendet om att egendom utgör utbyte av brottslig verksamhet dels måste vara sannolikt men också att det är mer sannolikt än att egendomen inte utgör utbyte av brott.⁴¹ En helhetsbedömning skall göras där den enskildes personliga och ekonomiska förhållanden genomgås och där även karaktären av egendomen i fråga skall beaktas.⁴² Om en dömd persons tillgångar ter sig orimliga i förhållande till den dömdes inkomster eller om lyxartiklar påträffas hos någon

³⁹ Not 1410 Karnov BrB

⁴⁰ Not 1412 Karnov BrB, Dahlström m.fl. s 491

⁴¹ Prop. 2007/08:68 s 95

⁴² Not 1414 Karnov BrB

utan förvärvsinkomster kan detta tyda på att egendomen utgör utbyte av brottslig verksamhet. Det samma gäller om stora summor hanteras kontant utan rimliga orsaker eller om köp och transaktioner sker utan upprättande av normala handlingar/verifikationer.⁴³

Enligt 36:1b st.3 spelar det heller ingen roll om någon döms för försök, förberedelse eller stämpling under förutsättning att övriga rekvisit i st.1-2 är uppfyllda. Huruvida någon döms som gärningsman eller för någon form av medverkan spelar heller ingen roll.

Precis som vid vanligt förverkande kan även egendom som trätt istället för utbytet förverkas enligt 36:1c. Exempelvis kan avkastningen av aktier införskaffade med pengar som utgjort utbyte av brott förverkas.⁴⁴

8.4 Generellt om förverkande

För såväl vanligt förverkande som utvidgat förverkande och förverkande enligt specialstraffrätten gäller att rätten alltid genom tillämpning av BrB 36:16 kan underlåta att förverka egendom eller pengar om det anses vara uppenbart oskäligt.⁴⁵ Vidare tillfaller värdet av förverkad egendom enligt 36:17 alltid staten.

Förverkande får enligt 36:5 ske hos gärningsmannen, den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var, den som beretts vinning eller näringsidkare enligt 36:4 och den som förvärvar egendomen genom bodelning, arv, testamente, gåva, (oavsett god tro) eller på annat sätt förvärvat egendomen och haft vetskap om eller skälig anledning anta att egendomen härrört från brottet.

Vid utvidgat förverkande kan egendomen enligt 36:5a förverkas hos gärningsmannen eller annan som medverkat till det brott som förverkandet grundar sig på och den som förvärvar egendomen genom bodelning, arv, testamente eller gåva och slutligen även den som på annat sätt förvärvat egendomen med vetskap eller som haft skälig anledning att anta att egendomen har samband med brottslig verksamhet. Vid utvidgat förverkande hos annan än gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet tillämpas lagen

⁴³ Prop. 2007/08:68 s 95 f

⁴⁴ Not 1417 Karnov BrB

⁴⁵ Prop. 2007/08:68 s 96, Se även NJA 1989 s. 78 och NJA 1976 s. 202

(2008:369) om förfarandet vid förverkande av utbyte av brottslig verksamhet i vissa fall.

Preskription inträder om inte rätten utfärdat stämning för brottet inom 5 år efter att gärningsmannen avlidit och efter att 10 år har förflutit från det att förverkandebeslutet togs och verkställighet ej genomförts enligt 36:14-15.

Förverkande är i teorin också möjligt vid påföljdseftergift enligt 36:12.⁴⁶

En annan fråga rör huruvida förverkande verkligen utgör särskild rättsverkan av brott eller om det i själva verket rör sig om ytterligare ett straff för samma brott. Frågan rör alltså huruvida en gärningsman straffas 2 gånger genom förverkandet och hur detta i så fall är förenligt med grundtanken "Ne bis in idem" som den kommer till uttryck i Europakonventionen. Denna fråga faller dock utanför ramen för denna uppsats.

8.5 Förvar och Kvarstad

För att staten skall komma åt att förverka kriminellas tillgångar finns de straffprocessuella tvångsmedlen *Förvar och Kvarstad* i RB 26 kap. Dessa tvångsmedel tillhör de reella tvångsmedlen till skillnad mot de personella.⁴⁷ Regleringen i RB 26 kap skall hållas åtskild från möjligheten att genom RB 15 kap belägga tillgångar med kvarstad i anledning av tvistemål.

Det är rätten som beslutar om kvarstad enligt RB 26:1,2 medan det är åklagaren (eller i brådskande fall polisman) som beslutar om tagande av egendom i förvar enligt RB 26:1,3. Dessa båda medel används för att säkerställa verkställighet av betalningsskyldighet i anledning av brott (främst böter, förverkande och skadestånd) och inte för att säkra tillgångar för sakförverkande, återställande och bevisning.⁴⁸ (Se mer nedan under *Beslag*) Sedan 1 juli 2008 kan all typ av egendom tas i förvar och inte som tidigare endast lös egendom.⁴⁹ Även banktillgodohavanden kan tas i förvar.⁵⁰

Proportionalitetsprincipen är numera lagfäst i RB 26:3 och får till följd att egendom som skall tas i förvar inte skall vara av mindre värde. Råder osäker-

⁴⁶ Not 1454 Karnov BrB

⁴⁷ Nordh s 84

⁴⁸ Bylund m.fl. s 80, Westerlund s 93, Lindberg s 339

⁴⁹ Prop. 2007/08:68, s 84 f, Lindberg s 341, Åklagarmyndighetens metodhandbok s 28

⁵⁰ Lindberg s 343

het om värdet av den betalningsskyldighet som skall säkras genom kvarstad skall egendomen helt enkelt inte tas i förvar.⁵¹

När det gäller förvar och kvarstad är det äganderätten som är det centrala och inte besittningen varför problem kan uppstå när egendom tas i förvar och äganderättsfrågan är svårbedömd.⁵²

För att kunna ta egendom i förvar får tvångsmedlen husrannsakan och kroppsvisitation användas. Dock ej kroppsbesiktning. Fängelse måste vidare kunna följa på brottet för att dessa tvångsmedel skall kunna användas i förvarssammanhang.⁵³

Efter att egendom tagits i förvar börjar en frist löpa inom vilken åklagaren måste göra en framställning till rätten om kvarstad. Senast den femte dagen efter att egendomen togs i förvar måste detta ske. Därefter har rätten att senast inom fyra dagar hålla kvarstadsförhandling (om inte huvudförhandlingen ligger nära i tiden). Missar åklagaren att göra framställan i tid skall egendomen omedelbart återställas.⁵⁴

I praktiken är det dock vanligt att egendom tas i beslag istället för förvar. Särskilt i ett inledande skede av förundersökningen. Speciellt vad gäller pengar är dock möjligheterna att ta dessa i beslag mycket begränsade. Exempel på när detta kan ske är om pengarna i sig skall förverkas (genom sakförverkande) vid förfalskningar eller om pengarna utgjort direkt utbyte av brott vid exempelvis narkotikabrottslighet.⁵⁵ Att egendom inledningsvis tas i beslag anses godtagbart av praktiska skäl inför vidare utredning kring om värdeförverkande skall ske. Stora krav har dock uppställts på främst åklagarna att agera för att egendom som rätteligen skall tas i förvar också tas i förvar när det framgår att detta skall göras. Även domstolarna har ett ansvar för att rätt tvångsmedel används.⁵⁶

⁵¹ Lindberg s 344

⁵² Lindberg s 342

⁵³ Prop. 2007/2008:68 s 88, Lindberg s 339, 346

⁵⁴ RB 26:4 st.1, RB 26:2 st.4, Lindberg s 347, 361 f

⁵⁵ Lindberg s 350, 373 f, 448

⁵⁶ Lindberg s 447 f, Åklagarmyndighetens metodhandbok, s 31

Egendom kan även tas i förvar enligt lag (1974:1065) om visst stöldgods m.m. (stöldgodslagen). Denna har dock störst betydelse för återställande av gods vid häleribrottslighet och när s.k. tjuvgömmor påträffas.⁵⁷

För att rätten skall kunna besluta om kvarstad krävs att någon är åtminstone skäligen misstänkt för brott. Brottet behöver dock inte vara av allvarlig beskaffenhet. Det krävs vidare att det skäligen kan befaras att den misstänkte avviker, undanskaffar eller på annat sätt undandrar sig att betala böter, värdet av förverkad egendom, företagsbot, ersättning till det allmänna, skadestånd till målsägande eller annan ersättning till målsägande. Verkställigheten av beslutet sker enligt reglerna i utsökningsbalken (UB) (RB 26:8).⁵⁸

Beläggande med kvarstad kan göras när exempelvis en person som saknar hemvist i riket genom att avvika undandrar sig betalningsskyldighet i anledning av brott.⁵⁹ Enligt Nordh kan det alltså räcka med ett ringa trafikbrott om övriga förutsättningar är uppfyllda.⁶⁰

Även tillgångar tillhöriga juridiska personer kan beläggas med kvarstad.⁶¹

Eftersom det räcker att någon är skäligen misstänkt för att dennes egendom ska kunna beläggas med kvarstad behöver inte åtal vara väckt innan åtgärden vidtas.⁶² I och med att tvångsmedel används är dock en förundersökning per automatik inledd enligt RB 23:16.⁶³

Oftast specificerar inte rätten vilken egendom som skall beläggas med kvarstad utan bara att egendom uppgående till ett sådant värde att fordringen kommer att täckas skall beläggas med kvarstad. Även kostnaderna för utmätning skall tas med. I slutändan är det alltså kronofogdemyndigheten som avgör vilken sorts egendom och hur mycket av denna egendom som skall tas i anspråk vid verkställandet av kvarstaden.⁶⁴

⁵⁷ Lindberg s 378

⁵⁸ Bylund m.fl. s 80, Lindberg s 352

⁵⁹ Westerlund s 93

⁶⁰ Nordh s 85

⁶¹ NJA 1983 s. 570, Lindberg s 358

⁶² Nordh s 84

⁶³ Danielsson s 82

⁶⁴ Nordh s 87 f, Lindberg s 362 f

8.6 Beslag

Reglerna om *beslag* i brottmål enligt RB 27:1 och 27:14a skall hållas åtskilda från reglerna om förvar och kvarstad. Beslagsreglerna har ett annat syfte då de är inriktade på sak och inte på värde. Detta tvångsmedel används typiskt för att 1. utreda brott (bevisbeslag), 2. återställa egendom (återställandebeslag) och 3. för att kunna genomföra sakförverkande enligt 36:1-3 vad gäller hjälpmedel vid brott och av typiska brottsverktyg (förverkandebeslag). RB 27:1 blir tillämplig efter att brott har begåtts och kan sägas passa ihop med förverkandereglererna i BrB 36:1-2 medan 27:14a används för situationer innan brott har begåtts och kan sägas passa ihop med förverkanderegeln i 36:3.⁶⁵

När det gäller beslag finns inga specificerade krav på tidsfrister inom vilka domstolsprövning automatiskt skall ske. Den som har "drabbats" av beslaget har dock rätt att, enligt RB 27:6, på eget initiativ begära prövning av beslaget varpå en kortare tidsfrist börjar löpa.⁶⁶

I sammanhanget kan också nämnas att husrannsakan och kroppsvisitation kan genomföras enligt RB 28:1 och 28:11 och att saker kan tas i beslag enligt RB 27:1 om det behövs för utredning om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt BrB 36:1b (utvidgat förverkande). Ett sådant beslag (som är en typ av bevisbeslag) kan vara av intresse under spaningsfasen, under förundersökningen och slutligen för att föra bevisning i domstolen.⁶⁷

Tas pengar i beslag skall dessa när det framstår som troligt att dessa kommer att omfattas av ett värdeförverkande i stället snarast tas i förvar (se ovan).

9 Förverkanderegleringen i Norge, Danmark och Finland

Danmark införde reglering kring utvidgat förverkande redan 1997 i ett försök att komma tillrätta med MC-kriminaliteten. Liksom i Sverige krävs att det förverkandeutlösande brottet kan ge utbyte och att det kan bestraffas med

⁶⁵ Dahlström m.fl. s 487

⁶⁶ Lindberg s 424 f

⁶⁷ Not 970 Karnov RB, Lindberg s 385

fängelse i sex år eller mer eller att brott har skett mot narkotikalagstiftningen.⁶⁸

Vad som är speciellt med narkotikalagstiftningen i Danmark är att den tilltalade åläggs att göra sannolikt att hans tillgångar inte härrör från kriminalitet. Det rör sig alltså om en omvänd bevisbörda. Dansk förverkandelagstiftning skiljer sig vidare något från den svenska då den främst är avsedd att träffa egendom av lite större värde vilket i förarbetena exemplifieras med kontanta medel uppgående till 50 000 kr eller mer och en ännu högre gräns vad gäller bilar och fasta tillgångar. Lagen tar alltså sikte på lyxkonsumtion på ett tydligare sätt än den svenska lagstiftningen. Främst används regleringen på narkotikaområdet.⁶⁹

I Finland krävs att det förverkandeutlösande brottet är sådant att det kan ge *avsevärd* vinning och det finns *skäl att anta* att egendom som påträffas har sitt ursprung i brottslighet som inte är obetydlig. (Bevisnivån är således lägre satt än i den svenska lagstiftningen). Brottet skall också kunna medföra fängelse i fyra år eller mer eller vara uppräknat i viss katalog innefattande bland annat narkotikabrottslighet. Reglering kring utvidgat förverkande har funnits i Finland sedan 2001.

Eftersom det är avsevärd vinning som kan förverkas står i förarbetena att minimigränsen bör vara flera tiotusentals mark. (Alltså tusentals euro enligt dagens valuta) Det är främst på narkotikaområdet som regleringen kring utvidgat förverkande har tillämpats.⁷⁰

Norge har sedan 1999 en reglering kring utvidgat förverkande liknande den svenska. Det krävs för att utvidgat förverkande skall bli aktuellt att brott som kan ge betydande vinning har begåtts och att ett eller flera sådana brott kan resultera i fängelse 6 år eller mer eller att brott kan bestraffas med fängelse 2 år eller mer om den tilltalade under de senaste fem åren gjort sig skyldig till brott som kan ge ett betydande utbyte.

Med betydande utbyte avses enligt förarbetena minst 75 000 kr men gränsen har genom praxis kommit att höjas ytterligare.

⁶⁸ Ds 2006:17 s 57

⁶⁹ Ds 2006:17 s 58 f, Prop. 2007/08:68, s.45 f

⁷⁰ Ds 2006:17 s 59 f

Omvänd bevisbörda tillämpas men det räcker att den tilltalade kan göra sannolikt att egendomen härrör ur lagligt förvärv. Dock räcker det inte att en enskild tillgång kan visas vara lagligt åtkommen utan genomlysning av hela den tilltalades ekonomi och tillgångar skall ske.

Vad som utmärker den norska regleringen från övriga nordiska länder är att ett utelämnat yrkande om utvidgat förverkande vid processen kring det förverkandeutlösande brottet inte blir res judicata. Mål kan alltså väckas senare i enbart förverkandefrågan.⁷¹

10 Sanktionsavgifter, företagsbot, verkställighet och sekretess

Sanktionsavgifter åläggs av förvaltningsdomstol. Genom sanktionsavgifterna kan staten på ett effektivare sätt beivra bagatellartade massförseelser och dessutom ge juridiska personer kännbara ekonomiska sanktioner utan att krav på uppsåt eller oaktsamhet behöver visas. Detta sker naturligtvis på rättssäkerhetens bekostnad.⁷²

Som exempel på sanktionsavgifter kan nämnas tulltillägg och skattetillägg enligt både skattebetalningslagen (SBL) och taxeringslagen (TL) och förseningsavgifter enligt TL. För att säkra dessa fordringar kan tillgångar betalningssäkras enligt lagen (1978:880) om betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter.

Förutom att förverkande kan ske av vinning av brottslighet utövad i näringsverksamhet kan företag (både juridiska och fysiska personer) även träffas av ett åläggande av företagsbot på mellan 5000 kr och 10 miljoner kr. Företagsboten har till skillnad från den vinsteliminierande funktion som återfinns bland förverkandereglererna en bestraffande funktion.⁷³

Regleringen av företagsbot återfinns i BrB 36:7 och har från att ha fört en tydande tillvaro fått vässade tänder från 1 juli 2006. Företagsboten träffar underlåtenhet att agera och kan, på yrkande av åklagare, drabba en näringsidkare om denne rent allmänt inte gjort vad som skäligen kan krävas för att förebygga brottslighet eller om en person i ledande ställning, alternativt ansvarig

⁷¹ Ds 2006:17 s 60 ff, Prop. 2007/08:68, s.46 f

⁷² Jareborg m.fl. s 60

⁷³ Not 1435, 1442 Karnov BrB

för tillsyn eller kontroll, begått brottet. Företagsboten kan alltså träffa någon annan än den som utfört de brottsliga handlingarna och någon vinst måste inte ha gjorts på den brottsliga verksamheten. Jareborg/ Zila menar att regleringen är ett exempel på ett "vikarierande ansvar" vilket är mycket ovanligt i svensk rätt.⁷⁴ Även vad gäller företagsbot skall en skälighetsprövning av boten göras och boten får även nedsättas eller helt efterges under vissa omständigheter enligt BrB 36:9-10.

Det är åklagaren som yrkar på åläggande av företagsbot och åklagaren kan även enligt RB 48:2, st. 4 och 48:4, st.3 ålägga näringsidkaren företagsbot genom strafföreläggande om boten understiger 500 000 kr. Reglerna om företagsbot är obligatoriska.⁷⁵

Preskription inträder på samma sätt som för förverkande enligt BrB 36:14-15 och företagsboten tillfaller staten enligt BrB 36:17.

När egendom skall tas i mät av kronofogden blir ägandefrågan avgörande. Enligt utsökningsbalken (UB) 4:17-19 föreligger besittningspresumtion vilket innebär att den som har en tillgång i sin besittning anses vara ägare till densamma. För att denna presumtion skall brytas skall annan än innehavaren visa att denne är den riktige ägaren. Vid förverkande finns inte motsvarande besittningspresumtion för ägande utan sedvanliga beviskrav gäller.

Sekretesslagen (SekrL) 14:3 möjliggör uppgiftslämnande och utbyte av information mellan myndigheter när intresset av att en sekretessbelagd uppgift lämnas över uppenbart väger över det intresse sekretessen skall skydda. Denna generalklausul är aktuell vid exempelvis samarbete med kronofogden i utmätningsfrågor.

11 Praxis kring utvidgat förverkande

Vad gäller vanligt förverkande vid narkotikabrottslighet finns en ganska väl utvecklad praxis som i princip bygger på matematiska beräkningar. Antalet överlåtna gram narkotika multipliceras helt enkelt med aktuellt gatupris.⁷⁶ Ut-

⁷⁴ Jareborg m.fl. s 59

⁷⁵ Dahlström m.fl. s 500

⁷⁶ Se exempelvis B 3088-08 från Hovrätten för Västra Sverige.

gångspunkten vid förverkande är att det är nettoutbytet som skall förverkas men på narkotika- och alkoholområdet har det i praxis genom rättsfallen NJA 1977 s. 735 och 2001 s. 129 utvecklats en bruttoprincip.

Vissa skönsmässiga bedömningar och inslag av nettoberäkningar kan dock förekomma vilket rättsfallet NJA 1991 s. 387 illustrerar. Förverkanden kan även sättas ned och flera tilltalade kan åläggas solidarisk betalningsskyldighet vilket bland annat rättsfallet B 4322-08 från Hovrätten för västra Sverige visar.

Praxis rörande utvidgat förverkande är ännu inte särskilt omfattande. Detta beror delvis på att regleringen kring utvidgat förverkande trädde i kraft så sent som 1 juli 2008 och att rättsskipningens kvarnar mal relativt långsamt. Men det beror också på att det förverkandeutlösande brottet skall vara begått efter detta datum. Enligt kammaråklagare Hanström används därför utvidgat förverkande subsidiärt till "vanligt" förverkande när osäkerhet råder om när det förverkandeutlösande brottet är begått.⁷⁷

Nedan följer en genomgång av praxis på området. För tydlighetens skull har jag döpt fallen efter den tingsrätt som först dömde i målet.⁷⁸

11.1 Södertörnsfallet 1

Omständigheterna i detta fall var sådana att en man dömdes för narkotikabrott av normalgraden och för ringa narkotikabrott enligt NSL till sex månaders fängelse för att på olika sätt ha innehaft ca 25 gram amfetamin och 30 gram cannabis. I samband med gripandet beslagtogs även 17 000 kr i kontanter.

Som stöd för att kontanterna klart mera sannolikt utgjorde utbyte av brott än att så inte var fallet presenterade åklagaren 1. en utredningsrapport från kronofogdemyndigheten utvisande att den tilltalade saknade utmättningsbara tillgångar, 2. ett utdrag ur kronofogdens register utvisande att den tilltalade hade skulder hos myndigheten uppgående till ca 27 000 samt 3. ett utdrag ur taxeringsuppgiftsregistret utvisande att den tilltalades senaste taxering uppgick till ca 95 000 kr för förevarande inkomstår.

Utan vidare resonemang bortser rätten från den tilltalades invändningar att pengarna härrör från mopedförsäljning och uttag från pensionskontot utan

⁷⁷ Hanström (muntligen 9 feb-08)

⁷⁸ Se källförteckningen för målnummer.

konstaterar kort att det "mot bakgrund särskilt av de ekonomiska förhållanden U. E. lever under anser tingsrätten dock i likhet med åklagaren att det är klart mer sannolikt att de utgör utbyte av brott än att så inte är fallet." Rätten konstaterar vidare att brottet är av beskaffenhet att ge utbyte och att den tilltalade inte gjort gällande att pengarna förvärvats före den 1 juli 2008. Domen är inte överklagad.

Att notera är att åklagaren i målet tar pengarna i beslag utan att sedan ta dem i förvar och ej heller yrka på kvarstad. Han yrkar istället direkt att de beslagtagna pengarna skall förverkas vid huvudförhandlingen.

11.2 Södertörnsfallet 2

Efter att en man stoppats i trafikkontroll för drograttfylleri påträffades vågar med kokain på samt 17 000 kr i kontanter i bilen. Detta föranledde en husrannsakan där ca 250 000 kr och 7000 euro i kontanter samt ett antal dyrbara guldföremål påträffades såväl som ca 30 gram kokain. Rätten dömer således mannen för narkotikabrott av normalgraden, ringa narkotikabrott och rattfylleri till fängelse i 1 år och 2 månader.

Vad gäller förverkandeyrkandet menar rätten att det spelar roll om narkotikan innehafts för eget bruk eller i överlåtelsesyfte. Rätten finner att den innehafts i överlåtelsesyfte och att mannen därför döms för ett brott som kan ge utbyte och att det därmed är förverkandeutlösande.

När det gäller genomlysningen av den tilltalades ekonomi faller rätten tillbaka på en differens på ca 300 000 kr när man jämför transaktioner på mannens bankkonto med vad han deklarerat för som inkomster. Detta gäller enbart transaktioner gjorda under året på mannens bankkonto och inte de kontanta medlen och guldföremålen. Mannen invänder att han utan att ha deklarerat för det även handlat med guld och att anledningen till att han hade ett relativt stort belopp i euro var att det var i spekulationssyfte. Rätten beaktar dessa invändningar men kommer fram till att de ändå inte räcker för att förklara differensen mellan vad som inlöt på kontot och de taxerade inkomsterna. Till detta kommer de kontanta medlen och guldföremålen som rätten inte finner att mannen redogjort för med tillräcklig trovärdighet.

Rätten finner det således klart mera sannolikt att värdet av de beslagtagna och sedermera i förvar tagna tillgångarna skall förklaras förverkade och belägger dessa med kvarstad.

11.3 Karlstadfallet

I detta fall dömdes en man till 2 år och 6 månaders fängelse för grovt narkotikabrott efter att ha påträffats med en ryggsäck innehållande ca 400 gram amfetamin och 95 500 i kontanter.

Tillgångsundersökning genomfördes och utvisade att mannen ej haft någon taxerad inkomst sedan 2006, att han ej hade någon förmögenhet eller ägde några fastigheter samt att han hade skulder hos kronofogden. Slagningar gjordes även i bolagsregistret och mot fordonsregistret vilka utvisade att mannen varken var engagerad i något bolag eller ägde några bilar. Även mannens bankkonton genomlystes men befanns vara i det närmaste innehållslösa. Även mannens familjeförhållanden och mannens mors inkomster granskades. Mannen hade dock nyligen utfått ett skadestånd från JK om 65 000 kr.

Rätten konstaterar att för brottet är föreskrivet fängelse sex år samt att det är ett brott som kan ge utbyte. Rätten finner att det trots skadeståndet är klart mer sannolikt att pengarna utgör utbyte av brott än att så inte är fallet. Detta på grund av omständigheterna under vilka pengarna påträffades och på grund av att mannen inte vill uppge namnet på den person som han hävdar att han lånat ytterligare 35 000 kr av. Rätten fäster heller ingen tilltro till uppgiften att kontanterna förvarades i väskan inför ett kommande bilköp i Tyskland.

I detta fall tog åklagaren först pengarna i beslag och beslutade sedan om förvar varpå rätten belade pengarna med kvarstad innan huvudförhandlingen.

Målet överklagades till hovrätten vilken fastställde tingsrättens dom vad gällde ansvar, påföljd och förverkande och konstaterade, utan vidare motivering, att pengarna klart mera sannolikt härrörde från brottslig verksamhet än att så inte var fallet.

11.4 Göteborgsfallet 1

I detta fall dömdes en person för narkotikabrott efter att i överlåtelsesyfte ha hanterat ca 10 gram kokain till skyddstillsyn med kontraktsvård och ett alternativstraff på 7 månaders fängelse.

Vid gripandet påträffades även 11 000 kr i kontanter som den tilltalade menar härrör från försäljning av en motorcrossmotorcykel. Den tilltalade vill dock av rädsla inte uppge till vem han sålt motorcykeln.

Tingsrätten fäster ingen tilltro vid dessa uppgifter utan konstaterar endast att 11 000 kr påträffats i samband med narkotikaaffärer. Rätten anför vidare:

Sannolikheten för att pengarna härrör från narkotikabrottslighet av normalgraden är därför avsevärt högre än att de utgjort betalning för en crosscykel. Yrkandet om förverkande av i beslag tagna pengar är således lagligen grundat och skall bifallas.

Detta väcker en del frågetecken. Till att börja med har åklagaren yrkat på förverkande både enligt BrB 36:1 och BrB 36:1b och rätten har inte specificerat enligt vilket lagrum yrkandet om förverkande bifalls. Det ligger nära till hands att det rör sig om ett vanligt förverkande men det saknas då en beräkning rörande den överlåtna narkotikans värde. Vidare måste det vara styrkt att utbytet härrör från brottet. Sannolikt räcker inte.

Om det rör sig om ett utvidgat förverkande föreligger visserligen en bevislättning men det krävs fortfarande att det är klart mera sannolikt att utbytet härrör från den tilltalades brottsliga verksamhet. Sannolikt räcker inte heller i detta fall. Dessutom saknas all form av genomlysning av den tilltalades ekonomi innefattande lagliga inkomster med mera. 11 000 kr kan inte heller anses vara någon exceptionellt stor summa.

Hovrätten bringar något större klarhet i hur tingsrätten resonerat genom att anföra att det rör sig om ett brott som kan ge utbyte och att det är klart mera sannolikt att de 11 000 kr som tagits i beslag utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet. Det skulle alltså röra sig om ett utvidgat förverkande.

Även i detta fall tog åklagaren pengarna i beslag för att direkt begära dessa förverkade (se ovan Södertörnsfallet 1) vid huvudförhandlingen utan att först ta dem i förvar och sedan yrka på kvarstad.

11.5 Göteborgsfallet 2

Efter spaning påträffades en man med 20 000 kr på sig och i den tilltalades bil återfanns ca 50 gram kokain.

Tingsrätten menar att det är klart mera sannolikt att pengarna utgjort utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet. Detta mot bakgrund av att den tilltalade innehaft en större summa kontanter mitt i natten i samband med att en större mängd narkotika påträffades. Rätten menar att den tilltalade inte lämnat någon trovärdig förklaring till varför han hade pengarna på sig och bortser från invändningen om att den tilltalade precis tillgodogjort sig en återbetalning av ett legitimt lån.

Någon tillgångsutredning eller liknande utredning om den tilltalades livssituation förefaller inte ha gjorts.

Hovrätten kommer dock till ett delvis annat slut vad gäller förverkandefrågan. Hovrätten finner att de 10 000 kr som mannen förvarat i plånboken var avsedda för inköp av telefonkort som mannen i sin affärsrörelse arbetar med att sälja. Hans sambo bekräftar att pengarna var för detta ändamål och att mannen alltid på viss dag gjorde dessa inköp. Resterande 10 000 kr förverkas dock i enlighet med tingsrättens dom.

Precis som i *Göteborgsfallet 1* och *Södertörnsfallet 1* (se ovan) tog åklagaren även i detta fall pengarna i beslag för att direkt begära dessa förverkade vid huvudförhandlingen utan att först ta dem i förvar och sedan yrka på kvarstad.

11.6 Malmöfallet 1

En man döms för narkotikabrott efter att ha erkänt innehav av bland annat ca 20 gram heroin. Mannen erkänner och rätten finner mot mannens nekande att narkotikan innehafts i överlåtelssyfte och dömer mannen till 2 års fängelse.

I mannens bostad påträffas förutom narkotikan även ca 80 000 kr i kontanter i en plåtlåda som mannen menar att han sparat ihop under flera år. Rättens bedömning lyder som följer:

Tingsrätten bedömer det som osannolikt att pengarna skulle ha förvarats i en plåtlåda i [den tilltalades] bostad, om de inte emanerat ur brottslig verksamhet. [Den tilltalade] har inte kunnat förklara varför dessa kontanter hållits avdelade från hans övriga banktillgodohavanden. På grund av det anförda ska i beslag tagna 82 900 kr anses sannolikt utgöra utbyte av brottslig verksamhet och förverkandeyrkandet ska således bifallas.

Precis som i *Göteborgsfallet 1* (se ovan) används alltså en bevisnivå som inte existerar vid förverkanden. Om detta beror på ett förbiseende eller beror på något annat är svårt att avgöra. I detta fall kan vi dock med säkerhet veta att det rör sig om ett utvidgat förverkande eftersom det är ett yrkande om ett sådant som bifalls.

Precis som i *Göteborgsfallet 1 och 2* och *Södertörnsfallet 1* (se ovan) tog åklagaren även i detta fall pengarna i beslag för att direkt begära dessa förverkade vid huvudförhandlingen utan att först ta dem i förvar och sedan yrka på kvarstad.

Hovrätten ansluter sig helt kort till tingsrättens bedömning och bringar således ingen klarhet kring tillämpningen av bevisnivån.

11.7 Malmöfallet 2

I detta fall dömdes en man för bland annat grovt narkotikabrott till fängelse i 4 år.

Efter en längre tids spaning mot en lägenhet varifrån det såldes narkotika gjorde polisen en husrannsakan och fann då i en garderob ca 73 gram heroin, vågar, en sked, plastpåsar och 89 500 kr i kontanter.

Tingsrätten konstaterar att både mannen och kvinnan som också bodde i lägenheten saknade arbete och lägger följande motivering till grund för förverkande.

Med hänsyn till egendomens beskaffenhet, de omständigheter under vilka de påträffades samt [den tilltalades] personliga och ekonomiska förhållanden framstår det som klart mer sannolikt att egendomen utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet.

Vad gäller tillgångsutredning kan konstateras att rätten alltså nöjer sig med att den tilltalade saknar arbete och i någon mån är känd som missbrukare/langare av narkotika.

Precis som i *Göteborgsfallet 1 och 2*, *Södertörnsfallet 1* och *Malmöfallet 1* (se ovan) tog åklagaren även i detta fall pengarna i beslag för att direkt begära dessa förverkade vid huvudförhandlingen utan att först ta dem i förvar och sedan yrka på kvarstad.

Domen har överklagats till hovrätten men ännu ej avgjorts.

11.8 Gävlefallet

Även om detta fall inte är narkotikarelaterat är det ändå intressant dels därför att det visar på att även annan brottslighet kan angripas och dels eftersom det även ger exempel på de svårigheter som kan uppstå vid ägandeinvändningar och skälighetsbedömningar.

Kortfattat dömdes en man för bland annat omfattande häleriverksamhet och bokföringsbrott. Under utredningen påträffades stora mängder kapitalvaror. Det rörde sig om allt från kylskåp till vattenskotrar, dyra klockor och sportbilar.

Tillgångsutredning gjordes där den tilltalades ekonomi genomlystes och kontantberäkningen visade att utgifterna under en följd av år översteg inkomsterna. Rätten bortsåg från invändningar om lån och spelvinster.

Åklagaren tog en BMW, en Porsche, 2 klockor, 2 vattenskotrar, en mängd bil-däck samt den tilltalades andel i bostadsfastigheten i förvar och yrkade på kvarstad och ett värdeförverkande uppgående till 1 540 000 kr. Rätten skriver dock att "svårigheterna att beräkna värdet [av egendomen] är uppenbara" och att äganderätten till flertalet av sakerna som tagits i förvar är osäker samt att det är svårt att uppskatta värdet av det nedlagda arbetet i den tilltalades hus. Rätten faller tillbaka på en skälighetsbedömning där man även tar hänsyn till skadestånd och andra pålagor och finner att värdet skäligen kan bestämmas till 250 000 kr. Kvarstad beslutas slutligen om ett värde av tillgångar uppgående till ca 700 000 kr där skadeståndskyldigheten utgör lejonparten.

Domen har överklagats till hovrätten men ännu ej avgjorts.

12 Analys av praxis

Ur de domar som hittills avkunnats kan en del slutsatser dras. Dels präglas domarna av en viss osäkerhet kring hur den nya regleringen skall tillämpas och dels visar de på att utvidgade förverkanden på narkotikaområdet relativt lätt låter sig göras.

Den nya bevisnivån verkar ställa till en del problem. I två av domarna använder sig rätten av bevisnivån sannolikt istället för klart mera sannolikt när kopplingen mellan egendomen och den brottsliga verksamheten skall göras. Om detta beror på förbiseende eller något annat är svårt att avgöra men tyder ändå på en viss osäkerhet.

I en av domarna tillämpas också ett mer traditionellt förverkandeperspektiv där egendomen så att säga halvt knyts till ett enskilt brott trots att detta inte längre behöver göras. I ett annat fall anses det mer sannolikt att pengarna härrör från narkotikaförsäljning än från något annat.

Tanken bakom lagstiftningen var ju att komma ifrån kopplingen till ett visst brott och att en genomlysning istället skulle ske av den tilltalades hela ekonomi och leverne. Mot bakgrund av detta är det också påfallande hur sällan ordentliga tillgångsutredningar har gjorts. Detta mot bakgrund av att det har visat sig vara relativt enkelt i de fall där det har gjorts. Istället faller rätten till-

baka i mer traditionella tankebanor där omständigheterna i det enskilda fallet skulle visa på att pengarna härrör från brottslig verksamhet. Exempel på detta är att pengarna påträffas i anknytning till narkotika.

Sammantaget menar jag att domarna i flera fall visar på att rätten lever kvar i den gamla regleringen kring vanligt förverkande med den skillnaden att bevisnivån på ett luddigt sätt har sänkts. I och med att yrkandet om utvidgat förverkande ofta görs subsidiärt till vanligt förverkande är det också svårt att veta på vilken grund förverkande sker. I något fall är det så oklart att det inte ens går att utläsa om det rör sig om ett vanligt eller ett utvidgat förverkande.

En än större osäkerhet verkar finnas kring hur pengar rent praktiskt säkras i avvaktan på prövning av förverkandeyrkande. Det står helt klart att pengar som skall säkras för värdeförverkande skall tas i förvar och att yrkande om kvarstad skall göras inom fastslagna tidsfrister. Visst kortare tidsutrymme där pengar kan vara beslagtagna har ansetts vara nödvändigt av praktiska skäl men utrymmet är begränsat och sådana pengar skall snarast möjligt istället tas i förvar (se ovan). Trots att frågan är helt klar sker inte detta utan åklagarna tar istället i flera av fallen pengarna i beslag och begär dem förverkade vid huvudförhandlingen utan kvarstadsprövning. Inte i något av dessa fall har rätten uttalat sig om detta förfarande.

I de fall hovrätten har prövat förverkandefrågan har inte heller någon vidare klarhet bringats kring hur den nya regleringen skall hanteras. I tre av fallen där överprövning skett ansluter sig helt enkelt hovrätten till tingsrättens bedömning utan vidare motivering. I det fjärde fallet med överprövning ändrar hovrätten tingsrättens dom genom att den sätter ned det belopp som skall förverkas till hälften. Även här visas på kopplingen till det enskilda brottet och omständigheterna under vilka pengarna påträffades. Hälften av pengarna ansågs knutna till det narkotikabrott som mannen dömdes för medan hälften skulle användas för inköp till mannens näringsverksamhet. Rätten prövar dock inte om de sistnämnda pengarna härrörde från tidigare brottslig verksamhet. Bara det faktum att pengarna skall användas på ett legitimt sätt säger ju ingenting om deras ursprung.

Oavsett osäkerhetsfaktorerna ovan verkar det ändå vara relativt enkelt att få bifall till yrkandet om utvidgat förverkande när det gäller pengar härrörande från narkotikabrottslighet. Det har även visat sig relativt enkelt att genomlysna den tilltalades ekonomi och omständigheterna under vilka egendomen har påträffats verkar ha påverkat bedömningen huruvida det rör sig om utbyte av

brottslig verksamhet eller inte. Låt vara att det i ovanstående fall rör sig om fall där den tilltalade i princip inte haft några inkomster och levt i samhällets marginaler. Några vidare invändningar har ej heller förekommit. Men det kanske är på detta sätt det ser ut i normalfallet när det gäller narkotikabrottslighet vilket då skulle visa på att regleringen fyller sitt syfte.

Vid grövre förverkandeutlösande brottslighet, där det rör sig om större beslagtagna summor och där den tilltalade har mer på sitt samvete borde det bli ännu lättare att få igenom ett förverkandeyrkande. Dock kan vid grövre brottslighet och större förslagenhet också förväntas fler och mer kvalificerade invändningar om exempelvis ägandeförhållanden och legala förvärv.

Detta relativa fåtal domar är givetvis för lite för att man skall kunna dra några större växlar på hur det kommer att se ut i framtiden men i nuläget ser det ändå ut som att lagstiftningen kring utvidgat förverkande på narkotikaområdet fungerar i praktiken. Sammantaget har ca 650 000 kr förverkats och influerats till staten genom ovan redovisade narkotikadomar. Pengar som sannolikt hade fått lämnats tillbaka till narkotikabrottslingarna med förutvarande lagstiftning.

De juridiska verktygen för en effektiv jakt på narkotikapengar verkar således fungera.

13 Reflektioner från fältet

Brottsförebyggande rådet har publicerat ett exempel på hur samarbetet kring förverkande i teorin skulle kunna fungera. Detta får anses vara något av ett drömscenario där olika myndigheter informerar och bistår varandra på ett smidigt sätt efter att inledningsvis ha snubblat över intressant information. (se bilaga 1)

För att se om denna modell stämmer överens med verkligheten och för att besvara frågan hur jakten på kriminella pengar på narkotikaområdet fungerar idag har jag låtit intervju ett antal åklagare som på olika sätt har erfarenhet av utvidgat förverkande. Jag har även intervjuat representanter från Göteborgs stads samverkansprojekt mot organiserad brottslighet och varit i kontakt med ordföranden för Svenska narkotikapolisföreningen (SNPF).

Enligt åklagarmyndighetens verksamhetsplaner för 2008 och 2009 samt riksåklagarens styrdokument "Rättsliga utvecklingsstrategier för 2007-2009" skall

särskilt den grova organiserade brottsligheten bekämpas varav narkotika-brottsligheten utgör en betydande del. För en effektiv brottsbekämpning på detta område skall fokus läggas på just tillgångsriktad brottsbekämpning och som en del av denna strategi utvidgat förverkande. En förutsättning för detta är också att myndighetssamverkan fördjupas på alla nivåer.⁷⁹

13.1 Kammaråklagare Hans-Jörgen Hanström vid internationella åklagarkammaren i Stockholm

Kammaråklagare Hans-Jörgen Hanström arbetar vid internationella åklagarkammaren i Stockholm. Enligt Hanström har arbetet påbörjats bland landets åklagare med att yrka på utvidgat förverkande när tillfälle ges. Åklagarna har även getts internutbildning för att kunna ta till sig de nya reglerna om utvidgat förverkande.

Hanström menar att det inte har hunnit utvecklas någon egentlig praxis ännu vad gäller utvidgat förverkande men att detta inte beror på lathet eller bristande kunskap utan på att det förverkandeutlösande brottet med säkerhet måste ha begåtts efter 1 juli 2008. Annars är det bättre att yrka på "vanligt" förverkande så långt det är möjligt. Hanström tror att reglerna om utvidgat förverkande generellt sett används subsidiärt till de vanliga förverkandereglererna.

Vad gäller regleringen kring utvidgat förverkande anser Hanström att nivån dels är för högt satt och att vissa brott inte innefattas i den katalog som ställs upp i lagstiftningen. Hanström skulle framförallt vilja att penninghäleri infördes i katalogen och att olovlig befattning med kriminella pengar kriminaliserades. Att själv spendera pengar man tillgripit vid ett rån är i dag inte straffbart i Sverige vilket är stötande enligt Hanström. Han menar också att Sverige har hamnat på efterkälken vad gäller penningtvätt och penninghäleri och att Sverige har fått kritik på detta område av Financial Action Task Force on money laundering (FATF). Hanström skulle också vilja se att deltagande i kriminell organisation gjordes straffbart och dessutom var förverkandeutlösande.

På det hela taget är dock Hanström nöjd med regleringen kring utvidgat förverkande men tycker att nomenklaturen har krånglats till genom införandet

⁷⁹ Rättsliga utvecklingsstrategier 2007-2009 s 10, Åklagarmyndighetens verksamhetsplan 2008 s 5 ff, Åklagarmyndighetens verksamhetsplan 2009 s 5 ff, Handlingsplan för narkotikapolitiken 2006-2010 s 2

av den nya bevisnivån ”klart mera sannolikt” som han menar mer hör hemma i civilrätten än i straffrätten. (Exempelvis vid avgörande om försäkringsfall föreligger eller ej)

Vad gäller samverkan med andra myndigheter är det främst till finanspolisen åklagarna vänder sig när det gäller utvidgat förverkande. Det är dessa och inte den vanliga narkotikapolisen som besitter kunskaperna när det gäller registerkörningar och framletande av förverkandebara tillgångar.

Hanström liknar regleringen kring utvidgat förverkande vid en tvåstegsraket där steg ett utgörs av lagföring av den kriminelle och steg två av utredningen kring om det finns utmätningsbara tillgångar. Problemet är bara att det bara är en raket som skjuts upp och att förverkandebiten måste vara med redan vid steg ett för att talan om förverkande inte skall förfalla. Det finns dock inga möjligheter att hålla en misstänkt häktad bara för att utreda förverkandebiten. Hanström framhåller också resursbristen som ett problem. Hanteringen kring förverkande kräver ofta biträde av ekonomer och andra med specialkompetens men ändå skall detta skötas inom ramen för befintliga anslag. Detta är enligt Hanström verklighetsfrämmande. Hanström påtalar (möjligen ironiskt) att det kanske vore bra att göra som i USA där förverkade pengar mer direkt återförs till polis och åklagare.⁸⁰

13.2 Hans Ihrman vid Ekobrottsmyndighetens brottsutbytesenhet

Under ekobrottsmyndigheten arbetar sedan 2007 brottsutbytesenheten. Utbytesenheten består för tillfället av fyra personer och verksamheten har sedan starten arbetat sig fram till fungerande metoder och rutiner. Enheten bistår dels vid utredningar som bedrivs utanför enheten med råd och kunskap men de bedriver även egna utredningar. Rent underrättelsearbete bedrivs av ekobrottsmyndigheten.

Kammaråklagare Hans Ihrman är chef för brottsutbytesenheten och han tycker att regleringen kring förverkande i huvudsak är tillfredsställande men att det är svårt att uttala sig om det praktiska genomslaget eftersom det ännu finns relativt få domar att falla tillbaka på. Ihrman tror att det stora problemet kommer att bli att jaga pengar som placerats utomlands.

⁸⁰ Svenska narkotikapolisföreningens tidning nr. 2-08, s 55

Ihrman menar att brottskatalogen har bra täckning men skulle vilja se hårdare tag mot penninghäleri och att brott mot punktskattelagen togs upp på listan. Ihrman menar att åklagarna ofta åttalar för brott mot punktskattelagen när det gäller smuggling av cigaretter, alkohol, m.m. och att det ofta rör sig om stora summor som är i rörelse vid denna typ av brottslighet.

Beviskravet skulle också kunna sänkas från *klart mera sannolikt* till exempelvis *sannolikt* som man har i Finland (se ovan) och Ihrman gör också jämförelsen med Danmark där den kriminelle efter att ekonomisk utredning gjorts har förklaringskyldighet kring varifrån pengarna kommer. Alltså en form av omvänd bevisbörda (se ovan).

Ihrman menar också att den nya bevisnivån klart mera sannolikt inte tidigare har funnits inom straffrätten och att den medför viss osäkerhet kring vad som gäller.

Vad gäller samverkan med andra myndigheter har enheten efter visst trevande nu funnit sig till rätta i sin roll. Samverkan med andra myndigheter fungerar tillfredsställande. I samverkan med åklagarmyndigheten har till exempel en metodhandbok kring förverkande tagits fram och man har även utarbetat kortfattade checklistor att använda vid exempelvis dold äganderätt till lös och fast egendom, spaning och husrannsakan. (Se bilaga 3 och 4)

Utbytesenheten har idag inget fast samarbete med de regionala underrättelsecentren och kommer förmodligen inte heller ha det med de aktionsgrupper som har aviserats skall komma. För underrättelseinformation förlitar sig enheten på ekobrottsmyndighetens egen underrättelsetjänst.

Vad gäller framtiden är inrättandet av en nationell brottsutbytesenhet för alla typer av brott som kan ge ekonomisk vinning den enda vägen att gå. I vilken form och under vilken myndighet en sådan enhet skulle ligga spelar enligt Ihrman inte någon avgörande roll utan det viktiga är att beslut om inrättande fattas snarast. Dock ser inte Ihrman något inrättande av en sådan enhet inom den närmaste framtiden.

I december 2008 inrättades ett så kallat Assets Recovery Office (ARO) för samverkan med andra länder vad gäller frysande av tillgångar och återförande av utbyte av brott. Ihrman anser avslutningsvis att det är en klar brist att det finns en enhet som arbetar utåt med utbyte från alla typer av brott men att det inte finns någon nationell samlande liknande funktion inåt.

13.3 Ekoåklagare Roger Waldenström vid åklagar- myndighetens utvecklingscentrum i Stockholm

Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum (UC) är fördelade på tre avdelningar med säte i Stockholm, Göteborg och Malmö. Dessa utvecklingscentrum svarar för metodutveckling, bevakande av rättsutveckling, framtagande av stödmaterial och handböcker och bistår främst de operativa åklagarkamrarna ute i landet med en samlad kunskapsresurs. Avdelningen i Stockholm fokuserar på frågor rörande narkotikabrottslighet, grov organiserad brottslighet och på frågor rörande förverkanden av brottsutbyte. Jag har intervjuat kammaråklagare Roger Waldenström. Han arbetar för närvarande som ekoåklagare vid Uppsala åklagarkammare men har tills nyligen arbetat på UC Stockholm och där arbetat särskilt med förverkandefrågor. Han har även skrivit den handbok om förverkande som åklagarna ute i landet använder sig av. "Förverkande och andra åtgärder mot ekonomiska fördelar av brott".

Enligt Waldenström är nu gällande lösning kring utvidgat förverkande om inte perfekt så åtminstone den bästa lösningen vi för tillfället kan ha. Klart bättre än de förslag som tidigare lagts fram.

Vad gäller bevisnivån klart mera sannolikt skulle Waldenström kunna se en förändring mer åt omvänd bevisbörda eller åtminstone en förklaringskyldighet på liknande sätt som förverkandelagstiftningen är uppbyggd i Danmark och Norge (se ovan).

Brottskatalogen skulle han vilja se utvidgad med brott mot punktskattelagen för att komma åt smugglingsbrott. Vad gäller penninghäleri är han inte lika säker och menar att om häleriet har bedrivits i någon större omfattning är det bättre att åtala för medhjälp till huvudbrottet och istället diskutera vilka huvudbrott som skall vara med i katalogen.

När det kommer till samarbetet mellan myndigheter anser Waldenström att det tillgångsriktade tänket har fått ett bra genomslag och att alla tänker i termer av tillgångar och inte bara på lagföring av brottslingar. Förundersökningssekretessen omfattar också allt material varför överlämnande av information mellan myndigheter inte hindras av sekretesslagstiftningen.

Waldenström menar vidare att det viktiga är att tillgångarna undandras och inte på vilket sätt detta sker. Han menar att man kan spara mycket tid och kraft genom att exempelvis kontakta kronofogden och skatteverket när man först inser att det kan finnas tillgångar att förverka. Finner man under utred-

ningen att den misstänkte har ett konto med 500 000 kr och samtidigt har en skuld oreglerad hos kronofogden är det bättre och lättare att tipsa kronofogden om detta. Likaså kan man ringa skatteverket och höra efter om de har för avsikt att omtaxera den misstänkte eller hans företag. Då kan betalningssäkring vara att föredra.

Just ägandefrågan anser Waldenström vara lite av ett bekymmer. Det är bra att beviskravet för att visa att tillgångar utgör utbyte av brottslig verksamhet har sänkts till klart mera sannolikt men problemet uppstår ofta i steg två när egendomen verkligen skall knytas till gärningsmannen. Ofta står lägenheter och bilar på andra än gärningsmannen och ofta kommer invändningar om delad äganderätt eller att det är flickvännens tillgångar. Det kan åtminstone vara värt att diskutera om inte en bevissänkning borde införas vad gäller ägande vid utvidgat förverkande.

Slutligen påtalar Waldenström att man oftast yrkar på vanligt förverkande i första hand och utvidgat i andra eftersom det är lättare och mer matematiskt genererat att exempelvis göra en beräkning på antal gram narkotika som överlåtits och multiplicera detta med gatupriset än att föra utredning och genomlysa en individs hela ekonomi och leverne. Detta kan dock leda lite fel eftersom vanligt förverkande och utvidgat har olika syfte. Det vanliga skall enbart korrigera den felaktiga balans som uppstått kring ett enskilt brott medan det utvidgade har som syfte att korrigera hela gärningsmannens brottsliga leverne.

Waldenström menar alltså att man i praktiken ofta först går via kronofogden, sedan skatteverket, därefter via vanligt förverkande och slutligen via det utvidgade. Waldenström tror att det utvidgade förverkandet främst kommer tillämpas vid narkotikabrottslighet och förutspår att det inte kommer att röra sig om mer än 10-15 fall per år. Detta med utgångspunkt i hur statistiken ser ut i övriga nordiska länder.

13.4 Chefsåklagare Katarina Johansson-Welin vid regionala underrättelsecentret (RUC) i Stockholm

Regionala underrättelsecenter (RUC) finns i dagsläget på tre orter i landet. Dessa tillfälligt inrättade center finns i Göteborg, Stockholm och Malmö. Då försöksverksamheten fallit väl ut kommer förmodligen dessa center att få en

mer permanent funktion och dessutom utökas till att finnas på fler platser.⁸¹ Inom varje RUC finns experter från ekobrottsmyndigheten (EBM), skatteverket, kronofogdemyndigheten, polisen, tullverket, finanspolisen, åklagarmyndigheten, länsstyrelsen och försäkringskassan. Gången är den att handläggargruppen tar sikte på och utreder personer och företeelser genom registersammanställningar för att sedan avlägga rapport till styrgruppen som fattar beslut om ärendet skall lämnas vidare till de operativa myndigheterna.⁸²

Enligt Johansson-Welin genomsyrar det tillgångsinriktade tänket hela verksamheten. Johansson-Welin kan på grund av att arbetet på RUC omgärdas av sekretess inte uttala sig om pågående mål eller vilka arbetsmetoder som används. Hon menar dock att fokus under spaningsfasen delvis har förändrats efter att regleringen kring utvidgat förverkande infördes såtillvida att polis och åklagare förutom att säkra bevisning och lösa brott även håller ögonen på vem som faktiskt brukar vissa tillgångar och planerar för hur dessa kan tas i förvar vid ett framtida tillslag. (Se även bilaga 3 och 4 avseende åklagarmyndighetens speciellt framtagna åtgärdskort för spaning och husrannsakan) Särskilt betydelsefull anser hon regleringen kring utvidgat förverkande vara vid narkotikabrottslighet.

13.5 Kammaråklagare Christer Sammens vid åklagarkammaren i Gävle

Christer Sammens driver det så kallade "Gävlefallet"⁸³ (se ovan). Även om hans nuvarande fall rör häleri, och därför är lite udda vad gäller förverkandepraxisen, så har även Sammens varit med om att tidigare vara tvungen att lämna tillbaka pengar i narkotikamål. Då detta uppfattas som oerhört frustrerande välkomnar han den nya regleringen kring utvidgat förverkande och hyser stor förhoppning om att den ska slå igenom på ett bra sätt. Det är dock för tidigt att med ledning av praxis säga något om hur regleringen fungerar i praktiken. Han uppfattar även bevisnivån som väl avvägd och har för tillfället inga brott som han skulle vilja lägga till i brottskatalogen.

I hälerimålet tog han hjälp av skatteverket för att plocka fram uppgifter och sammanställa en kontantberäkning över den tilltalades liv och leverne och

⁸¹ Ds 2008:38, s 11

⁸² Brå 2008:10, s 76

⁸³ Gävle tingsrätt. Mål nr: B 2556-08

han anser att samarbetet på detta plan fungerade mycket bra. Även kontakterna med polisen och kronofogdemyndigheten fungerar mycket bra.

Sammens bekräftar delvis den bild som kammaråklagare Waldenström målar upp där kronofogden och skatteverket kan spela en roll när pengar skall tas från kriminella och att angreppssättet inte alltid är det viktiga utan att pengarna tas från den kriminelle. Sammens varnar dock för att förfarandet att tipsa kronofogden har fått kritik från JO.

Sammens lyfter problemet med ägandefrågan och hänvisar till häleridomen där den tilltalade hävdade att han i princip inte ägde någon av de tillgångar som åklagaren ville ha förverkade. I tingsrättens dom fick den tilltalade också gehör för dessa invändningar eftersom rätten både ansåg äganderättsfrågan och värderingsfrågan svårbedömd vilket resulterade i att rätten utan vidare motivering gjorde en skälighetsbedömning som låg ganska långt under det yrkade beloppet. Sammens medger dock att han kanske tog i i överkant medvetet för att åtminstone något skulle förverkas.

13.6 Kammaråklagare Stefan Wessberg vid åklagarkammaren i Karlstad

Kammaråklagare Wessberg drev "Karlstadfallet"⁸⁴ (se ovan) där 95 500 kr förverkades i ett narkotikamål. Wessberg är "rätt nöjd" med den juridiska lösningen kring utvidgat förverkande och tycker att bevisnivån är rimlig. Huruvida fler brott skall tillföras brottskatalogen kan han inte uttala sig om eftersom han enbart sysslar med narkotikamål. Han är dock positivt överraskad över att narkotikabrott av normalgraden är med i katalogen över förverkandeutlösande brott och tycker att detta är väldigt generöst med tanke på att det inte behövs några större mängder narkotika för att brottet skall vara av normalgraden.

Vad gäller genomslaget känner han bara till sitt eget fall och anser att det var ganska enkelt eftersom det rörde sig om en person med i det närmaste obefintliga inkomster som i samband med narkotikabrottslighet hade närmare 100 000 i kontanter. Han ser framför sig att det framöver kommer komma betydligt mer komplicerade fall och berättar att han själv övervägde men avstod från ett förverkandeyrkande nyligen när en person utan inkomster i en mycket

⁸⁴ Hovrätten för Västra Sverige. Mål nr: B 4208-08

dyrbar bil påträffades med en stor mängd hasch men gjorde invändningen att han hade stora inkomster utomlands.

Precis som flera andra av de intervjuade åklagarna ser han att ägandefrågan kan ställa till det men han vet inte om en sänkning av beviskravet är rätt väg att gå.

Vad gäller att tipsa/ samarbeta med kronofogden och skatteverket för att komma åt kriminella pengar bakvägen bekräftar han att det förekommer och att man i vart fall tidigare ansåg sig vara tvungen att ta till de metoder som krävdes i det enskilda fallet.

13.7 Kammaråklagare Kristina Ehrenborg-Staffas vid Internationella åklagarkammaren i Göteborg

Kristina Ehrenborg-Staffas har ingen egen erfarenhet av utvidgat förverkande men är å andra sidan ansvarig för utbildningen av åklagarna i Storgöteborg när det gäller utvidgat förverkande. Utbildningen sker med utgångspunkt i den metodhandbok som Waldenström (se ovan) skrivit och utifrån praktiska problem som kan uppstå. Utbildningen sker i samverkan med polisen men är i övrigt inte myndighetsgemensam. Efter utbildningen följer Ehrenborg-Staffas upp hur det praktiska arbetet fortgår genom att åklagarna rapporterar yrkanden om utvidgat förverkande till henne som hon sedan sammanställer och redovisar för riksåklagaren.

Vad gäller regleringen anser hon att det är en vettig lösning vad gäller beviskrav och brotten i katalogen. Hon lyfter särskilt fram att uppräkningslistan i katalogen är till stor nytta såtillvida att man kan checka av mot den om man står inför ett förverkandeyrkande.

Vad gäller praktiska problem lyfter Ehrenborg-Staffas fyra områden. För det första kan problem uppstå om man inte arbetar tillgångsinriktat redan från början såtillvida att ett uteblivet yrkande om utvidgat förverkande drabbas av res judicata (se ovan) om det inte framställs i samband med rättegången kring huvudbrottet. Även om det givits utökade möjligheter att genomföra husrannsakan och kroppsvisitationer för att kunna genomföra själva tillgångsutredningen saknas fortfarande möjligheten att hålla den tilltalade häktad under denna utredning vilket ställer ytterligare krav på snabbhet och att man tänker tillgångsinriktat. Ehrenborg-Staffas vill dock inte se en uppdelning där yrkande om utvidgat förverkande kan framställas efter rättegången i brottmålet efter-

som straffpåföljden och den särskilda rättsverkan av brottet alltid i någon mån hänger ihop med och påverkar varandra.

För det andra kan äganderätsfrågan ställa till problem och man får i normalfallet räkna med allehanda invändningar om att andra personer än den tilltalade är de egentliga ägarna. Ehrenborg-Staffas vill inte se en bevislättning vad gäller ägandet men skulle vilja ha något slags verktyg för att komma åt fall där exempelvis maka står som ägare till en fastighet och där det är uppenbart att båda saknar lagliga inkomster även om någon överlåtelse inte kan påvisas från den tilltalade till maken.

För det tredje kan konkurrensproblem uppstå mellan förverkande och skadestånd. Proportionering skall göras vad gäller det utvidgade förverkandet när det samtidigt föreligger grund för skadestånd men hur denna proportionering skall göras är relativt oklart.

För det fjärde kan också proportionalitetsproblem uppstå om det förverkandeutlösande brottet är förhållandevis ringa och precis når upp till exempelvis narkotikabrott av normalgraden. Frågan är då hur proportioneringen skall göras mellan några få gram narkotika och en jättesumma som påträffas vid en husrannsakan.

Vad gäller tipsning om tillgångar till kronofogden är detta något hon starkt motsätter sig. Även om den tilltalade då blir av med sina tillgångar blir han ju också samtidigt av med sina skulder. Tanken med utvidgat förverkande är att återställa ordningen och att ta ifrån den kriminelle tillgångar denne överhuvudtaget aldrig har haft rätt till. Om kronofogden tipsas får det till följd att samhället hjälper den kriminelle att betala sina skulder med kriminella pengar. Därför skall kronofogdens ordinarie verksamhet hållas åtskild från arbetet med att förverka pengar genom utvidgat förverkande.

Slutligen har Ehrenborg-Staffas noterat en divergerande uppfattning huruvida pengar skall tas i beslag eller i förvar. Hon anser att det är direkt felaktigt att ta pengar i beslag utan att senare ta dessa i förvar och yrka på kvarstad. Beslag kan möjligen göras inledningsvis av praktiska skäl men skall när det står klart att det kommer att handla om ett värdet förverkande genast övergå i förvar.

13.8 Kammaråklagare Jerker Asplund vid Södertörns åklagarkammare

Jerker Asplund har drivit de båda "Södertörnsfallen"⁸⁵ (se ovan). Asplund menar att den juridiska lösningen kring utvidgat förverkande är bra och att den lucka som tidigare funnits och som innebar att narkotikapengar fick återlämnas nu täppts till. Även bevisnivån tycker han är väl avvägd.

Asplund håller med om att brotten i katalogen skulle kunna kompletteras med brott mot punktskattelagen för att man ska kunna komma åt exempelvis smuggling av cigaretter. Asplund tror att detta brott kommer att tillföras katalogen framöver.

Asplund tycker också att samarbete mellan myndigheter sker på ett nära och bra sätt och det inte är några problem med att få hjälp med exempelvis tillgångsutredningar.

En uppdelning på två processer vad gäller det förverkandeutlösande brottet och själva förverkandet skulle i vissa fall kunna underlätta då tiden och resurserna ofta är begränsade under förundersökningen men är inget som direkt efterfrågas.

När det gäller "tipsning" av kronofogden om att tillgångar finns att mäta ut anser Asplund att ordvalet leder fel och att samarbete är mer väl valt. Asplund hänvisar till SekrL 14:3 som påbjuder sådant samarbete och att övervägningar skall ske avseende vilken myndighet som är bäst skickad att ta tag i frågan. Samarbete på detta sätt skall dock inte ske såtillvida att egendom som skulle kunna förverkas istället tas i mät för den tilltalades skulder. Asplund vet dock att det av praktiska skäl förekommer på annat håll. Endast om egendom inte kan förverkas eller om det åtminstone råder tvivel om den frågan skall kronofogden informeras.

Vad gäller äganderätsfrågan menar Asplund att det är viktigt att ordentliga personutredningar görs och att man redan under spaningsfasen försöker lokalisera ägande och brukande av tillgångar. Detta för att vara väl förberedd vid ett eventuellt tillslag. Även om det inte föreligger samma besittningspresumtion som vid utsökning enligt UB tror Asplund att det förmodligen kommer att resoneras på liknande sätt kring "ägandet" eftersom praxis på UB-område är relativt rikhaltig och bra att falla tillbaka på.

⁸⁵ Södertörns tingsrätt Mål nr. B 12626-08, Södertörns tingsrätt Mål nr. B 921-09

I beslags/ förvarsfrågan håller sig Asplund likt de flesta andra intervjuade till inställningen att ett förvarstagande är det korrekta men att beslagsförfarandet i många fall är det praktiskt lämpligaste. Rent formellt tas således ofta kontanter i beslag för bevisning genom eftersökning av fingeravtryck eller förekomst av narkotika. Om en misstänkt skulle begära prövning av ett sådant beslag menar Asplund att man då kan låta egendom övergå i förvar.

13.9 Kammaråklagare Jan Pernvi vid Malmö åklagarkammare

Jan Pernvi är åklagaren som drev de båda "Malmöfallen"⁸⁶ (se ovan). Enligt Pernvi är dessa båda fall något av typfall och kan förutses representera hur regleringen kring utvidgat förverkande kommer användas framöver. I båda fallen rörde det sig om ca 80 000 kr i kontanter som påträffades i samband med narkotikaingripanden.

Pernvi anser att regleringen kring utvidgat förverkande är mycket bra ur praktisk synvinkel och att det sänkta beviskravet är en bra medelväg. Rättssäkerheten får stå tillbaka lite men å andra sidan krävs det ett förverkandeutlösande brott för att överhuvudtaget hamna i ett förverkandeförfarande och väl där har den tilltalade alltid en chans att värja sig genom att visa att tillgångarna är ärligt förtjänta. Pernvi bekräftar den frustration som samtliga intervjuade åklagare har visat kring återlämnande av främst narkotikapengar och han tycker att det var på tok för lätt förut att få gehör för invändningar som att pengarna kom från spel, svartjobb m.m.

Vad gäller brottskatalogen anser Pernvi att möjligen smuggling av normalgraden skulle kunna ingå då olaglig införsel av alkohol och cigaretter står för betydande belopp och sker systematiskt.

Samverkan med andra myndigheter fungerar nuförtiden mycket smidigare än tidigare och sekretess och revirtänkande ställer inte längre till några besvär. Det tillgångsinriktade tänket börjar också få genomslag ute på andra myndigheter. Pernvi anser dock att det fortfarande behövs att man ligger på polisen för att de skall fokusera på frågor kring besittning så att tillslag och bevisföring kring ägande underlättas. Vad gäller ägandefrågan vill inte Pernvi se en bevislättning i förverkandefallen. Detta med hänsyn till tredje man.

⁸⁶ Hovrätten över Skåne och Blekinge Mål nr: B 101-09, Malmö tingsrätt Mål nr: B 10228-08

Vad gäller att under utredningen tipsa kronofogden om egendomsinnehav så förekommer detta eftersom tätt informationsutbyte sker mellan åklagarna och kronofogdemyndigheten. Det viktiga är inte vilken metod som används när man skall ta ifrån den tilltalade oärligt åtkommen egendom utan praktiska lösningar måste ibland tillgripas.

I Malmöfallet 1 tror Pernvi att orsaken till att rätten ansett egendomen vara sannolikt utbyte av brottslig verksamhet och inte klart mera sannolikt beror på ett förbiseende men Pernvi påtalar också att den nya bevisnivån är lite knepig att ta till sig då den är ny för straffrätten. Vad gäller tillgångsutredning i Malmöfallet 1 (se ovan) menar Pernvi att sådan gjordes men han specificerar inte exakt hur utan menar främst att omständigheterna medförde att det var uppenbart att pengarna härrörde från brottslig verksamhet.

Pernvi menar att pengar skall tas i beslag och därefter förverkas och att de inte behöver tas i förvar för att senare beläggas med kvarstad. Detta under förutsättning att pengarna har nära anknytning till exempelvis narkotikaförsäljning. Har pengarna övergått i egendom skall denna tas i förvar för att sedan beläggas med kvarstad.

13.10 Kammaråklagare Johan G Delin vid Uppsala åklagarkammare

Delin driver just nu ett narkotikamål med ett yrkande om utvidgat förverkande som ännu ej avgjorts av tingsrätten.⁸⁷ Målet liknar mycket de övriga narkotikamål som redogjorts för ovan. Det rör sig således om att narkotika har påträffats och i samband med detta även en större summa kontanter. Den tilltalade i detta mål lever också i samhällets utkant med små legala inkomster.

Delin menar att det är just vid den här typen av mål som den nya regleringen kring utvidgat förverkande kommer bäst till sin rätt och han menar att det är oerhört välkommet med en lagstiftning som gör att man slipper lämna tillbaka narkotikapengar. Delin övervägde i det aktuella fallet att först yrka på "vanligt" förverkande men insåg att det inte skulle hålla. Han hade alltså utan den nya lagstiftningen fått lämna tillbaka pengarna i detta mål.

Delin menar dock att lagstiftaren har krånglat till det genom införandet av den nya bevisnivån "klart mera sannolikt" och han hade gärna sett en mer markerad förklaringskyldighet i lagtexten. I fallet han nu driver har personen inga

⁸⁷ Uppsala tingsrätt. Mål nr: B 6843-08

egentliga tillgångar alls och därför har inga problem kring frågan om pengarnas ursprung uppstått. Delin ser dock framför sig att det i andra fall kommer förekomma allehanda invändningar om att man vunnit pengarna på spel eller arbetat svart. I dessa fall vore det bra med en markerad förklaringskyldighet i lagstiftningen innebärande att den tilltalade blir tvungen att visa på när denne vann på travet eller visa att han faktiskt jobbat svart. Omfattningen av andra brott i brottskatalogen har inte Delin funderat på då han arbetar som narkotikaåklagare.

Vad gäller samarbetet med andra myndigheter är Delin mycket nöjd. Ekonomiska utredningar sköts av skatteverket och på detta område är ett standardiserat förfarande på gång vilket skall underlätta informationsinhämtningen ytterligare.

Att brottmålsdomen blir res judicata och att man således måste yrka på förverkande redan vid avgörandet av huvudbrottet ser Delin inte som något problem och han tycker det skulle innebära ett omständigt merjobb att dela upp processen i två delar.

Vad gäller ägandefrågan vill Delin inte se en bevislättning men han skulle vilja se samma besittningspresumtion som gäller vid utsökning enligt UB.

När det kommer till praktiskt arbete ser Delin inget problem med att tipsa kronofogden om utmätningsbara tillgångar om man inte kommer åt dem på annat sätt. Det viktiga är att tillgångarna tas från den kriminelle.

Huruvida påträffade pengar skall tas i beslag eller förvar medger Delin att beslagsvarianten är mer praktisk men att det nog är att tänja lite på gränserna att hålla pengarna i beslag och inte ta dem i förvar. Praktiskt löste Delin det i sitt fall genom att han tog pengarna i beslag och skickade dem på fingeravtrycksanalys (således ett bevisbeslag). Efter att fingeravtryck ej funnits lät han pengarna övergå i förvar. Genom att göra detta nära inpå huvudförhandlingen kan en separat kvarstadsförhandling med stora kostnader och merjobb som följd undvikas. Delin skulle helst vilja kunna ta pengar i förvar och slippa ha separat kvarstadsförhandling överhuvudtaget men om detta inte kan genomföras lagstiftningsvis önskar han i vart fall att det inte skulle vara obligatoriskt med separat kvarstadsförhandling utan att sådan bara skulle behöva ske om den tilltalade kräver det. Således en reglering liknande den som finns vad gäller beslag.

13.11 Bengt-Olof Berggren vid Göteborgs stads samverkansprojekt mot organiserad brottslighet

Göteborgs stad har sedan oktober 2008 ett särskilt inrättat center för samverkan mellan olika myndigheter i kampen mot den organiserade brottsligheten i Göteborg. De samverkande myndigheterna är Göteborgs stad, polisen, skatteverket, kronofogden, länsstyrelsen, EBM, säkerhetspolisen (Säpo), kriminalvården, tullverket, åklagarmyndigheten och försäkringskassan. Centret skall verka för att skapa nätverk och samverkansgrupper samt för att ge råd till organisationer och enskilda, samla och sprida kunskap samt påverka lagstiftning och utformning av trygghetssystem och arbetsrutiner hos myndigheter.⁸⁸

Bengt-Olof Berggren är chef för projektet och har tidigare arbetat som åklagare. Projektet har alltsedan början haft det tillgångsinriktade arbetssättet på agendan även om detta inte fått genomslag i något specifikt exempel. Vad gäller samarbetet mellan olika myndigheter tycker han att det fungerar bra. Han framhåller dock att samverkansgruppen saknar operativ kraft och mest kan verka för att upprätta samband och kontakter mellan olika myndigheter. Detta får till följd att varje myndighet begränsas av sina sekretessbestämmelser och att fall som diskuteras vid sammanträdena måste behandlas på en väldigt generell nivå utan nämnande av namn och kriminella nätverk m.m. Berggren efterlyser en något uppluckrad sekretesslagstiftning som skulle möjliggöra ett tätare myndighetssamarbete även vid samverkan som inte är operativ.

13.12 Thomas Ekman vid Svenska narkotikapolisföreningen

Svenska narkotikapolisföreningen är en oberoende förening för alla som på något sätt arbetar mot narkotika i samhället. Det vill säga poliser, åklagare, tulltjänstemän, domare, kriminalvårdare m.fl.

Även om Ekman inte är insatt i förverkandelagstiftningen anser han att en bred myndighetssamverkan och ett tillgångsinriktat angreppssätt är den bästa lösningen för att komma tillrätta med narkotikahandlingen. Han tycker att det är ett nytt bra "tänk" att inte bara gå på brottslingarna utan också på tillgångarna.

⁸⁸ Avsiktsförklaring för samverkan mellan Göteborgs stad och statliga myndigheter mot den organiserade brottsligheten. För mer detaljerad beskrivning av projektet se Ide-skrift nr. 18, Brå, s 46 ff

Han framhåller att det är viktigt inte minst för att hindra nyrekryteringen av unga att de kriminella inte kan vräka sig hur som helst med kapitalvaror.

Ekman välkomna också de specialsatsningar som regeringen har gjort vad gäller de så kallade aktionsgrupperna.⁸⁹ (Se mer nedan)

14 Analys av praktiska möjligheter och problem

De flesta som arbetar mot den grova organiserade brottsligheten framhåller att samverkan är nyckeln till framgång och att det tillgångsinriktade "tänket" är en nödvändig komponent.

Vad gäller den juridiska regleringen är de flesta överens om att denna fungerar bra. Intervjupersonerna framhåller genomgående att de kriminella har av sagt sig sitt skydd i form av hög rättssäkerhet genom det förverkandeutlösande brottet och att bevisnivån då skulle kunna vara lägre än den är idag när det gäller att visa att utbyte härrör från brottslig verksamhet. Förslag som lyfts fram är sänkt bevisnivå från klart mera sannolikt till sannolikt (som i Finland) och några föreslår om inte omvänd bevisbörda så i vart fall någon form av markerad förklaringskyldighet från den tilltalades sida (som i Danmark och Norge).

Några framhåller att det kanske hade varit lämpligare att välja en bevisnivå från den befintliga straffrättsliga nomenklaturen och inte skapa en ny bevisnivå i form av "klart mera sannolikt."

Fler brott skulle också kunna vara förverkandeutlösande. Brott mot punktskatte lagen anses särskilt viktigt att lägga till i brottskatalogen för att komma åt smuggling av bland annat cigaretter och alkohol.

Flera av intervjupersonerna beskriver förverkandefrågan som tvådelad. Först påträffas egendom och bedömning måste göras i fall den kan utgöra utbyte av brott. Efter att detta har skett måste också äganderättsfrågan beaktas. Sammanbor den misstänkte exempelvis med någon?, vem är egendomen skriven på? och hur är det med besittning. Även om bevisnivån har sänkts vad gäller kopplingen mellan egendomen och dess anknytning till brottslig verksamhet så har inte någon bevissänkning skett vad gäller ägandefrågan. Detta är heller inget som åklagarna i studien skulle vilja se, främst på grund av att tredje man

⁸⁹ Svenska narkotikapolisföreningens tidning nr. 3-08 s 2

kan komma i kläm. Dock skulle flera vilja se en reglering liknande den i UB där besittning utgör presumtion för ägande och där det ankommer på annan än den som har egendomen i sin besittning att visa att denne är den egentlige ägaren.

I Norge kan process kring förverkande föras enskilt efter att processen i brottmålet är avgjord (se ovan) medan lagstiftningen i Sverige inte ger möjlighet till detta. Här omfattas förverkandefrågan av brottmålets res judicata. (Inget hindrar dock att förverkandefrågan återupptas om den misstänkte åtalas för nya förverkandeutlösande brott) Några av åklagarna menar att det kan vara svårt att i början av en förundersökning avgöra om förverkande kan bli aktuellt och att det kan vara stressigt eller omöjligt att senare hinna få med denna del. En av åklagarna har medgett att förverkandefrågan föll bort på grund av tidsbrist i ett mål. Vad gäller uppdelning av processen i två delar är dock ingen av åklagarna särskilt positiv till detta. Dels skulle det medföra merarbete eftersom målet skulle behöva gås igenom igen och dels är det en rätts-säkerhetsfråga eftersom alla delar i ett mål kan sägas interagera med varandra vare sig detta sker medvetet eller ej. Straff och förverkande påverkar således varandra och en uppdelning på två processer skulle då omöjliggöra en fullständig överblick över alla omständigheter.

Bristen på praxis gör att de flesta anser att det är svårt att sja om hur de juridiska verktygen kommer att fungera i praktiken men de flesta är hoppfulla och utifrån den praxis som ändå finns ser läget ljust ut vad gäller möjligheterna att få igenom ett förverkandeyrkande. Speciellt på narkotikaområdet. Många anser också att tillskapandet av BrB 36:1b främst syftar till att förverka just utbyte från narkotikabrottslighet och i stort sett samtliga framhåller spontant att det skulle vara oerhört skönt om regleringen medför att man slipper lämna tillbaka "narkotikapengar." Detta är enligt de som arbetar mot narkotikabrottslighet något av det mest frustrerande som finns.

När det kommer till mer praktiska metoder framhåller flera att det förekommer att kronofogden "tipsas" om att det finns tillgångar som kan tas i mät och att detta är ett smidigare och enklare sätt att ta ifrån den tilltalade dennes tillgångar än att driva förverkandefrågan samtidigt som man kanske har en tung utredning redan i grunden. Några anser dock att man skall vara försiktig med detta förfarande och någon anser det rent felaktigt att kriminella pengar skall betala den kriminelles skulder. Detta skulle kunna ses som att samhället tvättar den kriminelles pengar vita.

När det gäller frågan om pengar skall tas i beslag eller förvar verkar också ett antal åklagare ha valt den pragmatiska vägen att inte ta pengar i förvar och därefter yrka på kvarstad även om det klart framgår av lagtext, förarbeten och metodböcker att så skall ske vid värdeförverkande. Endast en åklagare anser det vara helt förkastligt att välja beslagsförfarandet och de flesta medger att det nog är fel men att det kan vara okej att tänja lite på gränserna av praktiska skäl. Ytterligare någon menar att det är rätt att ta pengar i beslag och en av åklagarna menar att det är svårt att veta vad som egentligen gäller.

Enligt Lindberg kan detta förklaras med att reglerna kring förvar och kvarstad är nära knutna till utredningsrätten och därmed förvaltningsrätten och Lindberg menar att det på grund av detta oftare görs fel vid tillämpningen av dessa bestämmelser än när det gäller andra tvångsmedel.⁹⁰

Klart är att domstolarna inte reagerat i någon av de domar där "beslagsförfarandet" använts.

15 Framåtblick

Vad kan vi då förvänta oss av framtiden vad gäller kampen mot den grova organiserade brottsligheten vari narkotikabrottsligheten ingår?

15.1 Tillgångsinriktad brottsbekämpning i framtiden

I rapporten *Tillgångsinriktad brottsbekämpning* lyfter Brå fram hinder och möjligheter gällande hur myndigheter kan arbeta tillgångsinriktat både inom den enskilda myndigheten såväl som i samverkan med andra myndigheter.

Studien tar utgångspunkt i de specialenheter som inrättats för just tillgångsinriktad brottsbekämpning. Framst utvärderas brottsutbytesenhetens arbete vid ekobrottsmyndigheten i Stockholm och arbetet vid det regionala underrättelsecentret (RUC) i Göteborg. Brå lyfter särskilt fram kontakterna mellan dessa båda enheter och andra myndigheter. Tanken är att brottsutbytesenheten skall biträda polis och åklagare i det operativa arbetet vid behov. RUC skall ta fram underrättelseinformation som sedan skall överlämnas till de operativa enheterna.⁹¹

⁹⁰ Lindberg s 339

⁹¹ Brå 2008:10 s 7 f

Brå föreslår i rapporten följande kortfattade åtgärder:

- Tillskapande av metodstöd och utverkande av praxis genom drivande av vägledande mål
- Förbättrad kunskap och förbättrade metoder för tillgångsinriktad brottsbekämpning myndighetsgemensamt
- Införande av tillgångsinriktat "tänk" redan på underrättelsestadiet
- Frigörande av större resurser genom myndighetsgemensamma aktionsgrupper
- Tydliga riktlinjer uppifrån vem som skall göra vad
- Uppbyggande av statistikverktyg för att uppföljning skall kunna ske
- Uppmärksamhet på att otillåten myndighetspåverkan kan komma att öka
- Bättre tillsyn och kontroll av rapporteringsskyldiga privata aktörer
- Tillskapande av en verksamhet lik brottsutbytesenheten fast för alla typer av vinningsbrott (och inte som en del av ekobrottsmyndigheten)
- Smidigare övergångar från underrättelseverksamheten på RUC till den operativa verksamheten. Myndighetsgemensamma aktionsgrupper föreslås.⁹²

Vissa av dessa förslag har redan genomdrivits medan andra är "på gång." (Se mer nedan)

15.2 Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten

Regeringen gav under hösten 2007 ett antal experter i uppdrag att komma med förslag på hur den grova organiserade brottsligheten skall stävjas. I maj 2008 överlämnades promemorian "Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten."⁹³ Länspolismästare Eva Årestad Radner framhåller att ambitionerna varit höga och förslagen många vad gäller samverkansgrupper och strategier. Dock har många av förslagen stannat vid just förslag. Årestad Radner framhåller kriminalunderrättelsetjänstens (KUT) roll vad gäller att överblicka den grova organiserade brottsligheten. Årestad Radner anser att de tillfälligt inrättade regionala underrättelsecenter som idag finns i Stockholm, Göteborg och Malmö skall permanentas och utökas i antal. Detta är också något som rikskriminalchefen Therese Mattson efterfrågar.⁹⁴

⁹² Brå 2008:10, s 10 f, 111 f

⁹³ Ds 2008:38, Se även regeringens kommittédirektiv 2009:8

⁹⁴ Ds 2008:38, s 11, 15

Årestad Radner anser också att samverkan i särskilt tillsatta aktionsgrupper har slagit väl ut. Hon vill således att arbetet i denna form skall fortsätta och utvecklas. För att aktionsgrupper snabbt skall kunna sammankallas föreslår hon att fasta nationella basorganisationer skall inrättas vid rikskriminalpolisen (RPS) och vid åtta särskilt utpekade polismyndigheter.⁹⁵

Chefsåklagare Thomas Häggström efterlyser ett multidisciplinärt perspektiv där samverkande myndigheter effektivt utnyttjar sina kompetenser under underrättelsestadiet såväl som vid strategiska och operativa överväganden.⁹⁶ För att detta skall kunna genomföras bör ett strategiskt samverkansråd inrättas och de RUC som finns idag permanentas och det bör även inrättas fler center utanför storstäderna.

Häggström identifierar sekretessbestämmelser, säkerhetsfrågor och avsaknad av myndighetsgemensam reglering i samverkansfrågan som de största hindren vid samverkan mellan myndigheter.⁹⁷ Även Häggström framhåller vikten av att systemet med situationsanpassade aktionsgrupper upprätthålls och tillåts arbeta på ett uthålligt och kunskapsbyggande sätt genom att pengar öronmärks för just denna verksamhet.⁹⁸

Samtliga experter verkar ense om att de regionala underrättelsecentren och aktionsgrupperna utgör en mycket viktig bricka i slaget mot den grova organiserade brottsligheten och således efterlyses att centren skall permanentas och utökas i antal samt att basverksamhet vad gäller aktionsgrupper skall inrättas. Detta är också något som kommer att ske.⁹⁹ Rikspolischefen Bengt Svensson har aviserat att 200 poliser skall indelas i 9 aktionsgrupper och att totalt 5 regionala underrättelser skall vara i drift inom kort. (se mer nedan)

Ekobrottsmyndighetens generaldirektör Gudrun Antemar framhåller att jakten på kriminella pengar både i Sverige och utomlands både i samverkan mellan myndigheter och länder måste effektiviseras då pengarna oftast är det starkaste incitamentet till grov organiserad brottslighet.

⁹⁵ Ds 2008:38, s 12 f

⁹⁶ Ds 2008:38, s 17

⁹⁷ Ds 2008:38, s 18

⁹⁸ Ds 2008:38, s 19 f

⁹⁹ JU2008/5776/PO Uppdrag till Rikspolisstyrelsen och andra berörda myndigheter att vidta åtgärder för att säkerställa en effektiv och uthållig bekämpning av den grova organiserade brottsligheten

Antemar menar att kunskapen om de regelverk som finns kring förverkande är alldeles för dålig. De flesta myndigheter har handböcker, utbildningar och dokumentation men enligt Antemar är kunskaperna ändå bristfälliga främst vad det gäller möjligheterna till samverkan med andra myndigheter och kunskaperna om andra myndigheters regelverk. Även kunskaperna vad gäller internationellt samarbete måste öka.¹⁰⁰

Detta medför att generaldirektören föreslår utökade utbildningsinsatser men också åtgärder för att göra handböcker kompatibla med gemensamma referenser och länkar. På sikt föreslås även myndighetsgemensamma elektroniska anslagstavlor.¹⁰¹

Antemar presenterar två arbetsmetoder som måste fås att fungera parallellt. *Aktörskategorin* där man fokuserar på de kriminella aktörerna och deras tillgångar samt *brottskategorin* där fokus ligger på brott som typiskt sett genererar pengar och de penningflöden som omger dessa brott.¹⁰²

Vidare efterfrågar Antemar en helhetssyn och styrning från statsmakterna vad gäller samverkan och enhetlig återrapportering för att uppföljning skall kunna ske. Brottsförebyggande rådet föreslås utarbeta ett statistiksystem.¹⁰³

Antemar efterfrågar också en nationell brottsutbytesenhet för alla typer av vinningsbrott.¹⁰⁴ Vad gäller internationell samverkan föreslås ett *Assets Recovery Office (ARO)*.¹⁰⁵ Ett sådant finns numera från och med december 2008 medan någon svensk motsvarighet ännu ej inrättats. Ihrman påtalar bristen i att ha en enhet som gentemot omvärlden agerar mot alla typer av vinningsbrott medan vi i Sverige inte har någon liknande myndighet nationellt.¹⁰⁶ Folkpartiet efterlyser också en sådan gemensam brottsutbytesenhet för alla typer av vinningsbrott och enligt Ihrman är detta en utveckling vi kan påräkna om än med osäkerhet när i tiden en sådan enhet kan upprättas.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Ds 2008:38, s 24 f

¹⁰¹ Ds 2008:38, s 25 f

¹⁰² Ds 2008:38, s 26 f

¹⁰³ Ds 2008:38, s 27 ff

¹⁰⁴ Ds 2008:38, s 360 ff

¹⁰⁵ Ds 2008:38, s 28

¹⁰⁶ Muntligen den 13 februari -09

¹⁰⁷ Gör rent hus i det svenska penningtvättsparadisets s 11, Ihrman, Muntligen den 13 februari -09

Vidare efterfrågas utökade juridiska möjligheter att frysa tillgångar.¹⁰⁸ Som det ser ut i dagsläget kan utländska myndigheter begära frysning av tillgångar på svenska konton under utredning medan samma möjlighet saknas för svenska myndigheter.¹⁰⁹

15.3 Penningtvättsdirektivets genomförande.

Folkpartiet har engagerat sig i frågan om konfiskering av kriminellas tillgångar och skrivit en rapport benämnd "Gör rent hus i det svenska penningtvättsparadiset". (se bilaga 2) Även om denna uppsats inte primärt behandlar penningtvätt utgör penningtvätt en integrerad del av narkotikahandeln och därför är åtgärdsförslagen som folkpartiet lägger intressanta. Brå har förvisso lyft fram att penningtvätt inte är särskilt vanligt förekommande vid narkotikahandling men man kan förutspå att behovet kommer att öka om regleringen kring utvidgat förverkande får genomslag. De kriminella kommer då att få ett behov av att tvätta pengar som de inte tidigare haft.

Folkpartiet föreslår kortfattat att penningtvätt skall kriminaliseras som ett självständigt brott och att även självtvätt skall kriminaliseras.

2001 utfärdades ett direktiv om ändringar i det tidigare penningtvättsdirektivet från 1991.¹¹⁰ Direktivet införlivades i svensk rätt 2005. Enligt Hanström (se ovan) ligger Sverige dock fortfarande långt efter övriga EU-länder på detta område¹¹¹ och riksdagsledamot Cecilia Wigström har uttryckt det som att Sverige "spelar i gårdsgårdsserien när det gäller upptäckt och insatser mot penningtvätt."¹¹² Det tredje penningtvättsdirektivet¹¹³ skulle redan ha implementerats i svensk rätt men har blivit försenat. Enligt Folkpartiet kan lagstiftning på detta område påräknas i mars 2009.¹¹⁴ Folkpartiet vill även se ett avskaffande av kravet på förbrott vid penningtvätt, införande av en separat krimina-

¹⁰⁸ Ds 2008:38, s 29

¹⁰⁹ Gör rent hus i det svenska penningtvättsparadiset s 10, Se även åklagarmyndighetens metodhandbok - Erkännande och verkställighet inom EU av frysningsbeslut.

¹¹⁰ Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/97/EG av den 4 december 2001 om ändring av rådets direktiv 91/308/EEG om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar

¹¹¹ Muntligen den 9 februari -09, Gör rent hus i det svenska penningtvättsparadiset s 7

¹¹² www.dn.se, den 4 november

¹¹³ 2005/60/EG

¹¹⁴ Gör rent hus i det svenska penningtvättsparadiset s 8

lisering av självtvätt och utökade möjligheter till frysning av tillgångar på kon-
ton under utredning av penningtvättsbrottslighet.¹¹⁵

15.4 Aktionsgruppsverksamhet

Hösten 2006 tillskötts polisen 120 miljoner kronor för aktionsgruppsbaserad verksamhet som skulle sträcka sig från 1 juli 2006 till 1 juli 2009. Brå redogör i sin rapport "14 projekt mot organiserad brottslighet" (2008:22) för utfallet så här långt. Den gemensamma nämparen för projekten är att de fokuserar på att dels komma åt nyckelpersoner men också på att förverka utbyte av brott.¹¹⁶

I rapporten framkommer det att tillgångsinriktad brottsbekämpning är en mycket betydelsefull metod men att det hittills varit svårt att knyta tillgångar till ett visst brott. Detta är något som intervjupersonerna nu hoppas att man slipper göra i och med den nya regleringen kring utvidgat förverkande.¹¹⁷ Nya grepp är också att flera av projekten fokuserar på ett *fenomen* såsom en viss brottstyp eller en viss brottsdrabbad bransch istället för att vänta tills det dyker upp misstankar kring enskilda personer.¹¹⁸

Även den myndighetsgemensamma samverkan lyfts fram som något mycket positivt men att revirtänkande och stelbenthet fortfarande måste arbetas vidare på.¹¹⁹

Bland kritiken som framförs är det att fokus hamnar på utåtagerande brottslingar medan de lite mer försiktiga inte uppmärksammas. Av denna anledning hamnar mc-relaterad kriminalitet och spelverksamhet i strålkastarljuset medan exempelvis narkotikabrottslighet och häleri hamnar mer i skymundan.¹²⁰

På det hela taget anser Brå att försöksverksamheten slagit väl ut och att det med relativt små medel har åstadkommit mycket. Brå vill således se en fortsättning och utökning av den aktionsgruppsbaserade verksamhetsformen och beslut har också tagits om ett utvidgande av den aktionsgruppsbaserade verksamheten. Nio specialinrättade aktionsgrupper skall utgöra basen och befint-

¹¹⁵ Gör rent hus i det svenska penningtvättsparadiset s 8, 10

¹¹⁶ Brå 2008:22, s 17 f, 54

¹¹⁷ Brå 2008:22, s 55

¹¹⁸ Brå 2008:22, s 55

¹¹⁹ Brå 2008:22, s 62 f

¹²⁰ Brå 2008:22, s 72 ff

liga regionala underrättelsecenter skall permanentas och på sikt uppgå till 5 stycken.¹²¹

16 Avslutande diskussion

Mot bakgrund av narkotikabrottslighetens speciella karaktär som kriminaliserad i alla led och med ett stort beroende av ett fungerande kreditsystem står det helt klart att även små störningar kan ge stora effekter. Allra störst effekt ger störningar i de ekonomiska systemen. Personer och narkotika kan tas ur ekvationen utan att verksamheten upphör men om pengarna försvinner så försvinner också lönsamheten och incitamenten.

Narkotikahandling porträtteras ofta inom skönlitteraturen och på film som en mycket lukrativ bransch. Detta stämmer också i vissa avseenden men Brås rapporter visar också på att branschen är oerhört sårbar för störningar och att även om omsättningen ibland är stor medför inte detta per automatik att den slutliga vinsten är det. Brås rapporter visar till och med att de kriminella ofta måste försörja sig på annan brottslighet eller genom legalt arbete för att det skall gå runt.

Genomgången av myndigheternas arbetsmetoder och samverkansformer visar också på en massiv uppslutning kring den tillgångsinriktade brottsbekämpningen och "follow the money"-tänket. Alla myndigheter är med på tåget och det arbetas för fullt med gemensamma handböcker, rutiner för informationsutbyte och utbildningar i frågan. Fokus har på flera områden hamnat även på företeelser och mönster och inte bara på enskilda brott och enskilda kriminella. Detta utan att det grundläggande rättsvårdande arbetet fått stryka på foten alltför mycket. Pengar har avsatts särskilt för inrättande av regionala underrättelsecenter med flertalet involverade myndigheter, aktionsgrupper ska inrättas för att snabbt kunna bekämpa företeelser på utvalda brottsområden, ett Assets Recovery Office har upprättats för internationellt samarbete, en gemensam brottsutbytesenhet för alla typer av brott är att vänta och loka-

¹²¹ JU2008/5776/PO Uppdrag till Rikspolisstyrelsen och andra berörda myndigheter att vidta åtgärder för att säkerställa en effektiv och uthållig bekämpning av den grova organiserade brottsligheten, se även Pressmeddelande 17 juli 2008, Justitiedepartementet

la projekt som Göteborgs stads samverkan mot den grova organiserade brottsligheten visar på att även kommuner och andra har insett vikten av samarbete och tillgångsinriktat arbete.

Intervjupersonerna framhåller genomgående att myndighetssamarbetet aldrig har fungerat så bra som nu och flera arbetar med egna innovativa lösningar för förbättringar på området.

I och med införandet av regleringen kring utvidgat förverkande kan vi också sägas stå på tröskeln till något nytt. Vi kommer närmare och närmare regleringar med inslag av omvänd bevisbörda och användande av ogynnsamma presumtionsbestämmelser för den tilltalade. Även om denna uppsats inte primärt behandlar regleringen kring företagsbot ser vi på detta område exempel på ett ökande inslag av vikarierande ansvar och skönsmässiga uppskattningar.

Några av åklagarna i studien lyfter också fram att kronofogden kan spela en viktig roll när det gäller att ta ifrån kriminella deras tillgångar genom att polis och åklagare tipsar om att tillgångar finns att tas i mät. Det förekommer också att skatteverket tillfrågas om omtaxeringar är "på gång" och att tillgångar då betalningssäkras istället för att tas i beslag/ förvar.

Det finns alltså tendenser till att regleringar med bestraffande inslag flyttas från de allmänna domstolarna till de förvaltningsrättsliga för enklare och snabbare hantering. Även om dessa metoder inte är helt invändningsfria så visar de ändå på en mentalitet hos svenska myndigheter, som inte funnits tidigare, när det gäller att "göra vad som krävs".

Hörnstenen i det tillgångsinriktade brottsbekämpande arbetet mot narkotika utgörs av tillskapandet av regleringen kring utvidgat förverkande i BrB 36:1b. I och med denna reglering var avsikten att kriminella pengar skulle kunna förverkas på ett enklare sätt än tidigare. Lagen tog särskilt syfte på narkotikapengar.

Vad gäller lagens funktionalitet och genomslag i domstolarna visar denna studie på att viss osäkerhet föreligger kring regleringen. Detta tar sig uttryck i att domstolarna i några fall fortfarande resonerar i termer av vanligt förverkande och att den nya bevisnivån i några fall blivit felanvänd. Domstolarna har ännu

ej heller kommenterat det praktiska användandet av beslagsförfarandet som beskrivits ovan och som formellt är felaktigt.

Om domarna i studien kan också sägas att det är först när polis och åklagare så att säga snubblar över tillgångar som förverkanden blir aktuella. Det återstår att se om tillgångsutredningar och eftersökande av tillgångar kommer ske på ett mer rutinmässigt sätt vid brott som kan ge vinning.

Överrättspraxis är också hittills sparsamt förekommande och de fall som nått hovrätterna har med något undantag inte tillfört analysen av det nya rättsmedlet något. Denna uppsats analyserar dock nu ett och ett flertal domar och fall är just nu på väg upp i systemet varför klarhet förhoppningsvis är att vänta.

De verkliga praktikerna på området är åklagarna då det är dessa som fattar besluten kring om det skall yrkas på förverkande av tillgångar och om och hur dessa skall säkras inför prövningen.

Överlag är åklagarna i studien mycket positiva till den nya regleringen och utfallet i de mål som hittills förevarit. En försiktig optimism kring att slippa lämna tillbaka narkotikapengar har visat sig. Att behöva lämna tillbaka sådana pengar har tidigare varit "bland det mest frustrerande som finns."

Några av åklagarna tycker att bevisnivån kunde sänkas ytterligare från klart mera sannolikt till bara sannolikt. Åklagarna tycker inte att detta väcker några särskilda betänkligheter ur rättssäkerhetssynpunkt eftersom det är en hög tröskel, i och med det förverkandeutlösande brottet, som skall passeras innan man överhuvudtaget hamnar i ett förverkandeförfarande. En sänkning av bevisnivån till sannolikt skulle också underlätta genom att osäkerheten som ny nomenklatur på straffrättsområdet innebär skulle undanröjas. Några av åklagarna tycker också att en mer markerad förklaringskyldighet borde finnas i lagtexten.

Vad gäller brottskatalogen är de flesta nöjda. Några vill lägga till brott mot punktskattelagen för att komma åt smuggling av alkohol och cigaretter och någon uttrycker frustration över att penninghäleri inte går att komma åt på ett bra sätt eftersom självtvätt inte är kriminaliserat och eftersom kravet på förbrott ställer till det. Flera av åklagarna jag intervjuat är dock renodlade narkotikaåklagare och har således ingen uppfattning i frågan. En av dessa är dock

positivt överraskad över att narkotikabrott av normalgraden är med i katalogen eftersom det inte krävs särskilt stora mängder narkotika för att ett sådant brott skall vara för handen och således möjliggöra ett förverkandeförfarande.

Åklagarna uttrycker en viss rädsla för merjobb och stress till följd av den nya regleringen och någon medger att ett potentiellt förverkandeyrkande någon gång har fallit bort på grund av att frågan uppkommit sent under förundersökningen. Då ett "missat" yrkande om förverkande drabbas av res judicata kunde ej heller tillgångarna angripas senare. På frågan om åklagarna skulle vilja ha en uppdelning av förverkandeprocessen på två separata delar svarar dock i stort sett samtliga nej. Detta på grund av merarbete och svårigheter vad gäller överblick och sammanhang.

När det gäller äganderättsfrågan ser ingen av åklagarna en sänkning av bevisnivån som en framkomlig väg eftersom tredje man då riskerar att göra rättsförluster. Dock är det flera av åklagarna som skulle vilja se samma besittningspresumtion som förekommer i UB även när det gäller förverkande.

Huruvida egendom skall säkras genom beslag eller genom förvar råder det också delade meningar om. De flesta är överens om att det är formellt fel att låta pengar kvarstå i beslag mer än i ett initialt skede men flera är ändå beredda att tänja på gränsen av praktiska skäl. Någon tycker inte att det är formellt fel, någon vet att det är fel men väljer att säkra pengar genom beslag för fingeravtryckssökning (bevisbeslag), några har inte motiverat sina beslag alls och några av de tillfrågade har gått den korrekta vägen med förvar och separat kvarstadsförhandling. Eftersom reglerna kring förvar automatiskt ger upphov till kvarstadsförhandling inom en kort tidsfrist ställer de givetvis till med besvär och merarbete för åklagarna och domstolarna men regleringen finns ju också till av rättssäkerhetsskäl. När det gäller beslag ligger det på den drabbade att begära separat förhandling. En av åklagarna skulle vilja se en liknande lösning när det gäller förvar inför utvidgat förverkande.

Något som också efterfrågas är en skärpt reglering kring penningtvätt med kriminalisering av självtvätt och slopande av kravet på förbrott. Även möjligheten att frysa tillgångar i dessa fall efterfrågas och någon tycker det är inkonsekvent när andra länder kan begära frysning av tillgångar som befinner sig i Sverige medan samma möjligheter inte finns för svenska myndigheter nationellt.

17 Sammanfattning

Syftet med denna tillämpningsrapport var främst att följa upp den lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2008 rörande utvidgat förverkande. Syftet var dock inte enbart att granska det praktiska genomslaget av just denna reglering utan även att utröna vilka juridiska verktyg de brottsbekämpande myndigheterna i stort har när det gäller att konfiskera pengar och tillgångar härrörande från brottslig verksamhet. Syftet var även att ta reda på hur dessa verktyg fungerar och interagerar i praktiken. Fokus i rapporten ligger på ekonomisk vinning härrörande från narkotikabrottslighet varför också denna typ av brottslighet har granskats. Efter att ha gått igenom den praxis som hittills finns på området och efter att ha intervjuat ett antal åklagare och andra insatta i förverkandeproblematiken kan följande slutsatser dras.

”Follow the money”-tänket har slagit igenom på bred front vad gäller både myndighetsinternt arbete och vid myndighetssamverkan. Fokus ligger oftare än förut på mönster och företeelser och inte enbart på enskilda kriminella och enskilda brott. Exempel på att samverkan sker är upprättandet av regionala underrättelsecenter, aktionsgrupper, upprättandet av ett assets recovery office och lokala initiativ som Göteborgs stads samverkan mot den grova organiserade brottsligheten. Intervjupersonerna framhåller också genomgående det goda samarbetsklimatet.

När det gäller de juridiska verktygen har de rättsvårdande myndigheterna fått skarpare vapen vilket har lett till en viss försvagning av rätts säkerheten i och med införandet av lägre bevisnivåer och tendenser till omvänd bevisbörda och ogynnsamma presumptionsbestämmelser för den tilltalade.

En annan slutsats som kan dras är att ”alternativa” metoder ofta används genom att kronofogden och skatteverket tipsas om tillgångar som kan tas i mät eller betalningssäkras. Med detta angreppssätt flyttas ”förverkande-juridiken” ut från den traditionella straffrättsliga arenan.

Ur praxis kan den slutsatsen dras att osäkerhet råder kring vilka bevisnivåer som gäller och huruvida tvångsmedlet beslag ska tolereras framför det mer korrekta kvarstadsförfarandet med tagande av tillgångar i förvar.

Slutsatser utifrån intervjumaterialet är att de intervjuade anser att bevisnivån kunde sänkas ytterligare så att det skulle räcka att göra sannolikt att pengar härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet. Åklagarna skulle även vilja lägga till brott mot punktskattelagen i brottskatalogen och se hårdare tag

mot penningtvätt. Åklagarna uttrycker också en viss rädsla för merjobb när de förutom det vanliga utredningsarbetet även skall gå igenom den tilltalades ekonomi men åklagarna vill ändå inte se en uppdelning på två processer i detta avseende. Åklagarna efterlyser också en besittningspresumtion för ägande liknande den i utskökningsärenden.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att även om den tillgångsinriktade kampen på narkotikaområdet fortfarande är i sin linda utvisar det massiva samarbetet över myndighetsgränser och tillskapandet och inrättandet av nya funktioner att någonting nytt är i görningen. Även om viss osäkerhet råder kring bevisnivåer, nomenklatur och förfarande så är också samtliga praktiker nöjda och försiktigt optimistiska när det gäller den juridiska lösningen och dess genomslag. Den praxis som hittills finns kring utvidgat förverkande visar också att narkotikapengar relativt enkelt kan förverkas.

Det verkar således som att den nya regleringen kring utvidgat förverkande erbjuder precis det verktyg som frustrerade åklagare länge efterfrågat.

Källförteckning

Offentligt tryck

Prop. 2004/05:135 – Utökade möjligheter att förverka utbyte och hjälpmedel vid brott

Prop. 2007/08:68 – Utvidgat förverkande

Ds 2006:17 - Utvidgat förverkande m.m.

Ds 2008:38 – Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten – överväganden och förslag

Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/97/EG om ändring av rådets direktiv 91/308/EEG om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för tvättning av pengar

Rådets rambeslut 2005/212/RIF om förverkande av vinning, hjälpmedel och egendom som härrör från brott

Europaparlamentets och rådets direktiv 2005/60/EG om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för penningtvätt och finansiering av terrorism

JU2008/5776/PO Uppdrag till Rikspolisstyrelsen och andra berörda myndigheter att vidta åtgärder för att säkerställa en effektiv och uthållig bekämpning av den grova organiserade brottsligheten

Regeringens kommittédirektiv 2009:8. Åtgärder för att förhindra kriminella grupperingars etablering i samhället

Pressmeddelande 17 juli 2008, Justitiedepartementet

Handlingsplan för narkotikapolitiken 2006-2010, Faktablad socialdepartementet, januari 2008

Gör rent hus i det svenska penningtvättsparadisets, Folkpartiet

Avsiktsförklaring för samverkan mellan Göteborgs stad och statliga myndigheter mot den organiserade brottsligheten

Erkännande och verkställighet inom EU av frysningsbeslut – Åklagarmyndighetens metodhandbok

Förverkande och andra åtgärder mot ekonomiska fördelar av brott – åklagarmyndighetens och Ekobrottsmyndighetens gemensamma metodhandbok (Cit: Åklagarmyndighetens metodhandbok)

Rättsliga utvecklingsstrategier 2007-2009, Riksåklagaren

Åklagarmyndighetens verksamhetsplan 2008

Åklagarmyndighetens verksamhetsplan 2009

Litteratur

Bylund, Torleif, Edelstam, Henrik, Ekelöf, Per Olof, *Rättegång - Tredje häftet*, 7:e upplagan, Norstedts juridik 2006 (Cit: Bylund m.fl.)

Dahlström, Mats, Nilsson, Inger, Westerlund, Gösta, *Brott och påföljder - En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, 3:e upplagan, Bruuns förlag 2008 (Cit: Dahlström m.fl.)

Danielsson, Stig, *Förundersökning i brottmål – En handbok om rättegångsbalkens 23 kapitel och annan lagstiftning, särskilt förundersökningskungörelsen*, 2:a upplagan, Bruuns bokförlag 2004

Hartelius, Jonas, *Narkotikapolitik i Sverige*, Svenska Carnegie Institutet 2008

Jareborg, Nils, Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 2:a upplagan, Norstedts juridik 2007 (Cit: Jareborg m.fl.)

Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?*, Thomson Reuters 2009.

Nordh, Robert, *Tvångsmedel – kvarstad, häktning, beslag, husrannsakan, m.m., Praktisk process IV*, lustus förlag 2007

Westerlund, Gösta, *Straffprocessuella tvångsmedel – En studie av rättegångsbalkens 24 till 28 kapitel och annan lagstiftning*, 3:e upplagan, Bruuns förlag 2007

Wennberg, Suzanne, *Introduktion till straffrätten*, 8:e upplagan, Norstedts juridik 2008

Zila, Josef, *Specialstraffrätten - En introduktion*, 5:e upplagan, Norstedts juridik 2006

Rapport 2008:22, *14 projekt mot organiserad brottslighet – en analys av polisens särskilda satsning*, Brottsförebyggande rådet

Rapport 2008:10, *Tillgångsinriktad brottsbekämpning - Myndigheternas arbete med att spåra och återföra utbyte av brott*, Brottsförebyggande rådet

Rapport 2007:7, *Narkotikadistributörer – En studie av grossisterna*, Brottsförebyggande rådet

Rapport 2007:4, *Vart tog alla pengarna vägen? – En studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering*, Brottsförebyggande rådet

Rapport 2005:11, *Narkotikabrottslighetens organisationsmönster*, Brottsförebyggande rådet

Ideskrift nr. 18, *Lokala åtgärder mot organiserad brottslighet*, Brottsförebyggande rådet

Svenska narkotikapolisförningens tidning nr. 2-08

Svenska narkotikapolisförningens tidning nr. 3-08

Karnov – En lagkommentar – Brottsbalken

Karnov – En lagkommentar – Rättegångsbalken

Rättsfall

NJA 2001 s. 129

NJA 1991 s. 387

NJA 1989 s. 78

NJA 1983 s. 570

NJA 1977 s. 735

NJA 1976 s. 202

Hovrätten för Västra Sverige. Mål nr: B 4322-08

Hovrätten för Västra Sverige. Mål nr: B 3088-08

Rättsfall rörande utvidgat förverkande

Södertörns Tingsrätt. Mål nr: B 12626-08 (Södertörnsfallet 1)

Södertörns Tingsrätt. Mål nr: B 921-09 (Södertörnsfallet 2)

Hovrätten för Västra Sverige. Mål nr: B 1208-09 (Göteborgsfallet 1)

Hovrätten för Västra Sverige. Mål nr: B 5069-08 (Göteborgsfallet 2)

Hovrätten för Västra Sverige. Mål nr: B 4208-08 (Karlstadfallet)

Hovrätten över Skåne och Blekinge Mål nr: B 101-09 (Malmöfallet 1)

Malmö Tingsrätt Mål nr: B 10228-08 (Malmöfallet 2)

Gävle Tingsrätt. mål nr: B 2556-08 (Gävlefallet)

Uppsala tingsrätt. Mål nr: B 6843-08 (Ej avgjort ännu)

Internetkällor

Wierup, Lars, *Fp vill vässa vapnen mot penningtvätt*, Dagens Nyheter, den 4 november 2008, www.dn.se

Muntliga källor

Thomas Ekman. Ordförande för Svenska Narkotikapolisföreningen. (28 januari-09)

Kammaråklagare *Hans-Jörgen Hanström* vid internationella åklagarkammaren i Stockholm. (9 februari -09)

Kammaråklagare *Hans Ihrman*. Chef för brottsutbytesenheten på ekobrottsmyndigheten. (13 februari -09)

Kammaråklagare *Roger Waldenström* tidigare vid Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum (UC) i Stockholm. Nu ekoåklagare i Uppsala. (18 februari -09)

Jurist *Bengt-Olof Berggren* på Göteborgs stads samverkansprojekt mot den grova organiserade brottsligheten. (18 februari -09)

Chefsåklagare *Katarina Johansson-Welin* vid regionala underrättelsecentret (RUC) i Stockholm. (25 februari-09)

Kammaråklagare *Christer Sammens* vid Gävle åklagarkammare. (25 februari-09)

Kammaråklagare *Stefan Wessberg* vid Karlstad åklagarkammare. (25 februari-09)

Kammaråklagare *Kristina Ehrenborg-Staffas* vid internationella åklagarkammaren i Göteborg. (27 februari -09)

Kammaråklagare *Jan Pernvi* vid Malmö åklagarkammare. (2 mars -09)

Kammaråklagare *Johan G Delin* vid Uppsala åklagarkammare. (4 mars-09)

Kammaråklagare *Jerker Asplund* vid Södertörns åklagarkammare. (14 mars-09)

Bilaga 1 - Brås exempel på tillgångsinriktad brottsbekämpning

I samband med att polisen genomför en förundersökning om ett grovt våldsbrott får man ett tips om att den misstänkte är involverad i några skumma affärer med legala företag i bakgrunden. Tipsaren lämnar över vissa företagshandlingar till de utredande poliserna, som i sin tur ger dessa till det Regionala underrättelsecentret (RUC) i Västra Götaland. I RUC finns handläggare från flera myndigheter med tillgång till respektive myndighets databaser. Handläggarna gör en första bedömning och finner fallet intressant. De föreslår därför för RUC:s styrgrupp att man inleder ett ärende mot den utpekade personen, vilket också blir fallet.

Inom RUC vidtar en febril aktivitet. Medan arbetet pågår kliver en man in på ett bankkontor i Stockholm. Med sig har han en stor summa kontanter som sätts in på ett konto som tillhör den person i Göteborg som är misstänkt för det grova våldsbrottet och som RUC i Västra Götaland synar närmare i sömmarna. Banktjänstemannen fattar misstankar eftersom det rör sig om mycket stora kontanta medel. En penningtvättsanmälan upprättas och faxas till Finanspolisen (Fipo), som analyserar uppgifterna. På Fipo finns en underrättelsemedarbetare som håller kontakt med RUC i Västra Götaland och som känner till det pågående ärendet. Informationen om penningtvättsanmälan förmedlas därför till RUC.

När RUC är färdig med sin underrättelserapport föredras den för styrgruppen, som fattar beslut om att ärendet ska gå vidare till EBM och Skatteverket. På EBM inleds en förundersökning medan Skatteverket inleder en utredning av vissa företag som är upptagna i underrättelserapporten.

En åklagare vid EBM bedömer tidigt att det kan finnas tillgångar som är förvärvade dels med svarta pengar på grund av grova skattebrott, dels kriminella pengar från ett bedrägeri. EBM:s poliser spanar på gärningspersonen och noterar att det tycks finnas gott om tillgångar i form av bilar, båtar, motorcyklar och bostäder som nyttjas av den misstänkte. Åklagaren kontaktar därför Brottsutbytesenheten på EBM och begär deras biträde för att spåra penningströmmar och utreda hur mycket den brottsliga verksamheten genererat. Samtidigt ansöker Skatteverket hos länsrätten om betalningssäkring av värden motsvarande de skatter som inte har betalats in.

Åklagaren kontaktar Försäkringskassan för att få uppgifter om den misstänkte personens bidrag, och det leder till att kassan tolkar förfrågan som en impuls och börjar utreda om den försäkrade har rätt till de ersättningar som betalas ut. Brottsutbytesenheten bedömer det sannolikt att misstanken om bedrägeri kommer att resultera i ett framtida skadeståndskrav. Informationen överlämnas till åklagaren som begär kvarstad på egendom motsvarande det värde som skadeståndet bedöms lyda på. Beslut om kvarstad och betalningssäkring fattas.

Polisen gör husrannsakan och i anslutning till den går Kronofogdemyndigheten in och verkställer kvarstaden och betalningssäkringen.

Bilaga 2 - Folkpartiets åtgärdsförslag

1. Gör penningtvätt straffbart

Den svenska penninghälerilagstiftningen måste ändras så att penningtvätt blir kriminellt i sig. Kravet på ett bestämt förbrott ska slopas och även så kallad självtvätt kriminaliseras.

2. Gör det möjligt att frysa pengar

Inför en möjlighet att frysa misstänkta penningtransaktioner under en kortare tid. Åklagare och polis får då en chans att utreda innan pengarna är försvunna.

3. Utöka Finanspolisens mandat

För att effektivisera kampen mot penningtvätt vill vi ge Finanspolisen mandat att utreda enskilda fall och att öppna utredningar på eget initiativ

4. Starta en myndighetsgemensam brottsvinstenhet

Att följa pengarna, så kallad tillgångsinriktad brottsbekämpning, är ett effektivt för att komma åt den organiserade brottsligheten. En myndighetsgemensam brottsvinstenhet behövs för att samordna arbetet.

5. Inför straffrabatt

För att ge misstänkta personer incitament att hjälpa polisen vill vi införa en möjlighet till straffnedsättning.

6. Effektivisera informationsutbytet mellan myndigheter

Vi vill att beskattningsdatabasen och penningtväftsregistret ska vara tillgängligt för relevanta personer i alla myndigheter som deltar i kriminalunderrättelsesamarbetet.

7. Jourhavande kronofogde

Samarbetet mellan polisen och kronofogden måste förbättras. Kronofogden ska bli skyldig att anmäla misstänkta brott, och polisen få rätt att beslagta egendom. För att samarbetet ska flyta smidigt även på kvällar och helger behövs det en jourhavande kronofogde.

8. Förbättra brottsstatistiken

Det som inte mäts, och därmed belönas, riskerar att komma i andra hand. Därför vill vi att det ska föras tydlig statistik över hur mycket pengar som rättsväsendet tar in. Det behövs också en förbättrad statistik för penningtvättsbrotten.

9. Samverka med fokus på brottslingarnas pengar

Vi vill att en grupp med representanter från olika myndigheter utvecklar metoder och utbildningar för hur man ska arbeta mer tillgångsinriktat, dvs med fokus på brottslingarnas pengar.

10. Modernisera tekniken

Elektronisk rapportering av penningtvättsanmälningar är nödvändigt för att effektivisera kampen mot organiserad brottslighet. Även dataprogram för att kunna samköra t ex transaktioner till och från misstänkta bankkonton behövs.

Brottsutbyte/tillgångar – dold äganderätt

LÖS EGENDOM

Utredning för att säkra verkställighet av framtida fordringar såsom förverkande av utbyte av brott, skadestånd och företagsbot samt betalningssäkring för kommande skatteskuld.

Utredning av äganderätt ska lämnas till Kronofogden **senast** vid begäran om verkställighet.

Observera: presumtion för äganderätt vid verkställighet → besittning!

Förvärvet

- Finns köpeavtal? Gåvoavtal? Arvshandlingar?
Bodelningshandlingar?
- Finns information från säljare/ förmedlare?

Löpande kostnader

- Vem betalar lån?
– amorteringar?
– ränta?
- Vem betalar reparation och underhåll?
- Vem betalar försäkringar?

Brukande / besittning

- Vem är den huvudsaklige användaren?
- Var finns egendomen när den inte används?
- Vem har eventuella nycklar, t.ex. till bil, båt, garage, förvaringsutrymmen?

Brottsutbyte/tillgångar – dold äganderätt

FAST EGENDOM

Utredning för att säkra verkställighet av framtida fordringar såsom förverkande av utbyte av brott, skadestånd och företagsbot samt betalningssäkring för kommande skatteskuld.

Utredning av äganderätt ska lämnas till Kronofogden senast vid begäran om verkställighet.

Observera: presumption för äganderätt vid verkställighet → lagfart!

Förvärvet

- Finns köpeavtal? Gåvoavtal? Arvshandlingar? Bodelningshandlingar?
- Finns information från säljare/ mäklare/ förmedlare?
- Finns information hos pantbrevsinnehavare, t.ex. bank, privatperson etc.?
- Vad var syftet med förvärvet?
- Kontakta
 - underlag för lagfart → Lantmäteriet. Tel 0771-63 63 63
 - förvärvstillstånd för jordbruksfastighet → Länsstyrelsen

Löpande kostnader

- Vem betalar lån?
 - amorteringar?
 - ränta?
- Vem deklarerar räntekostnaden?
- Vem betalar reparation och underhåll?
(Vem sköter kontakt med hantverkare, kommun etc.?)
- Vem har ingått avtalet respektive vem betalar för
 - el
 - vatten
 - värme
 - sophämtning
 - etc.
- Vem betalar försäkringar?

Brukande / besittning

- Vem/ vilka bor på fastigheten (post, fast telefon etc.?)
- Vems/ vilkas tillhörigheter finns på fastigheten?

Bilaga 4

EKOBROTTSMYNDIGHETEN

SWEDISH NATIONAL ECONOMIC CRIMES BUREAU

Följande checklistor syftar till att tjäna som stöd vid informationsinsamling, vare sig det sker underrättelsemässigt eller inom ramen för en pågående förundersökning. Notera dock att den enskilde polismannen/tjänstemannen själv ska pröva de rättsliga förutsättningarna i det enskilda fallet. All inhämtad information faller under 5 kap. 1 § SekrL.

KONTROLLERA ALLTID FÖREKOMMANDE SKULDER HOS KRONOFOGDEN OCH SKATTEVERKET!

Brottsutbyte/tillgångar – spaning

DOKUMENTERA (foto, film, pm):

Fastigheter

- Fastigheter där personen övernattar eller har en fast anknytning till. Dokumentera även var personen parkerar sin bil nattetid.

Lös egendom, kontakter, m.m.

- Bruk av fordon/båt. Notera reg.nr/modell, tidpunkt, plats, datum och vem som kör fordonet. **Besittning är avgörande!**
- Kontakter med banker, fastighetsmäklare, kapitalplacerare eller andra ekonomiska inrättningar och företag.
- Personens inkomstkällor som exempelvis arbete, samt utgifter som exempelvis spelande.

Brottsutbyte/tillgångar – husrannsak

INHÄMTA alternativt DOKUMENTERA (foto, film, pm):

Fast egendom (fastigheter)

- Byggnadens fasad och även adressen.
- Handlingar som klargör äganderätt (dvs. visar på innehav, köp eller försäljning), t.ex. lagfart, lånehandlingar, fakturor från hantverkare eller avtal.

Lös egendom, företagsengagemang, m.m.

- Fordon: bilar, MC, mopeder, båtar, etc. Reg.nr synligt på bild.
Besittning är avgörande!
- Bilnycklar eller handlingar som knyter personen till fordon som inte finns på platsen.
- Kapitalvaror: kontanter, smycken, klockor, konst, antikviteter, mattor, verktyg, datorer, TV, stereo, övriga tekniska produkter och annat lösöre som kan antas vara av värde.
- Framsidan på kontokort, bankpapper, anteckningar med kontonummer och/eller transaktioner.
- Handlingar som visar på registrering eller andra kopplingar till företag.
- Handlingar utvisande aktuella företags tillgångar t.ex. bokföring m.m.
- Handlingar som klargör äganderätt (d.v.s. visar på innehav, köp eller försäljning) av fordon, kapitalvaror och annat lösöre av värde.
- Om personen inte är skriven på adressen, foto/video av objekt som styrker att personen bor där, t.ex. kläder, post eller andra personliga tillhörigheter.
- Andra objekt eller handlingar som kan antas vara av ekonomiskt värde.